T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELGELER

Sayı/Issue: 45
Haziran/June 2025

https://belgeler.gov.tr

Başvuru/Submitted: 15.06.2024
Kabul/Accepted: 21.05.2025

DOI: 10.37879/belgeler.2025.65

Araştırma Makalesi/Research Article

Râmi Mehmed Paşa Tarafından Acem Şahına Gönderilen Mektup

The Letter Sent by Râmi Mehmed Pasha to the Persian Shah

Nurten Sevinç*

Öz

Osmanlı dönemi edebiyatında sanatlı düz yazı tarzında kaleme alınan ve bir kitap içerisinde toplanan münşeat mecmuaları edebî bakımdan ehemmiyet arz ettiği gibi tarihi kaynak değeri de taşımaktadır. Nitekim tarih incelemeleri açısından önemli kaynak malzemesi ihtiva eden bu eserler Osmanlı tarih ve diplomasisinde siyasî ve idarî mahiyetteki muhtelif resmî yazıyı içermesi bakımından da mühimdir. Muhteva ve tertip tarzı açısından belirli bir döneme işaret eden diplomatik bir evrak olarak kabul edeceğimiz bir vesika da kalemiyyeden yetişmiş gayet zeki ve kurnaz bir bürokrat olan Râmi Mehmed Paşa tarafından Acem Şahı Hüseyin'e gönderilmiştir. Oldukça ağdalı bir dil kullanılarak kaleme alınan bu mektup genel olarak merkezden uzak bölgelerde bilhassa Basra dolaylarında isyan ederek uzun süre kargaşa ortamına zemin hazırlayan bazı aşiretlerin durumu ve işgal altındaki yerlerin tekrar geri alınarak bölgede güvenliğin yeniden tesis edilmesini ihtiva etmektedir. Söz konusu üzerinde çalıştığımız mektubun sureti Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu nr. 3375'te "Muʿâhedât ve Münşeât ve Mukarrerât" ismiyle kayıtlı yazmanın 99b-102b varakları arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle Osmanlı-İran ilişkileri açısından önemli olan ve tarihî kaynak değeri taşıyan Râmi Mehmed Efendi'nin mektubunun daha iyi anlaşılması için XVIII. yüzyıl başlarında İran ile münasebet ve Basra çevresindeki duruma kısaca temas edildikten sonra zikredilen nâme değerlendirilecek ve daha sonra transkripsiyonu verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Râmi Mehmed Paşa, Acem Şahı Hüseyin, Mektup, Huveyze Hanı Ferecullah, Mâniʿ, Basra.

Abstract

Written in the style of artistic prose in Ottoman period literature and collected in a book, munşeat magazines are not only important in literary terms but also have historical source value. As a matter of fact, these works, which contain important source material for historical studies, are also important in

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı - PhD, Ministry of National Education, İstanbul/TÜRKİYE https://ror.org/00jga9g46 nurten.sevin@gmail.com https://orcid.org/0000-0001-8846-9775

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Atıf/Citation: Sevinç, Nurten, "Râmi Mehmed Paşa Tarafından Acem Şahına Gönderilen Mektup", *Belgeler*, S. 45, 2025, 65-92.

terms of containing various official writings of political and administrative nature in Ottoman history and diplomacy. One of these documents, which can be regarded as a diplomatic document pointing to a specific period in terms of its content and style of organisation, was sent to the Persian Shah Hussein by Râmi Mehmed Pasha, a very intelligent and shrewd bureaucrat raised in the kalemiyye (scribal institution). This letter, which was written in a very complicated language, generally deals with the situation of some tribes in the regions far from the centre, especially around Basra, which had rebelled and created an environment of turmoil for a long time, and the restoration of security in the region by taking back the occupied places. The copy of the letter we are studying is in the Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Collection nr. 3375 in the manuscript titled "Muʿâhedât and Münşeât and Mukarrerât" and is located between folios 99b-102b.

In this study, firstly, for a better understanding of Râmi Mehmed Efendi's letter, which is important in terms of Ottoman-Iranian relations and has historical source value, the relations with Iran in the early eighteenth century and the situation around Basra will be briefly touched upon, then the mentioned letter will be evaluated and then its transcription will be given.

Keywords: Râmi Mehmed Pasha, Persian Shah Hussein, Letter, Huveyze Khan Ferajullah, Mâniʿ, Basra.

Giriş

XVII. yüzyıl sonları ile XVIII. yüzyıl başları Osmanlı Devleti için çok bunalımlı bir dönemi teşkil etmektedir. Devlet hariçte 1683 yılında başarısız II. Viyana Kuşatması akabinde Karlofça Antlaşması[1] ile neticelenen uzun soluklu ve değişik cephelerde verdiği savaşlarda büyük toprak kayıplarına uğrarken, dahilde ise merkezin yanı sıra eyaletlerde de acilen çözüme kavuşması gereken sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştı[2].

Bu çok cepheli savaşlar Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik yapısını sarsmış, savaşlarda görev yerinde bulunmayan beylerbeyi ve sancak beyleri yüzünden memlekette eşkıyalık hareketleri baş göstermiştir. II. Mustafa bu tarz eşkıyalık hareketlerinin önüne geçmek için bir taraftan teftişçi ismi altında valiler atarken diğer taraftan sarıca ve sekban teşkilatının kaldırıldığını bildirmiştir[3]. Devlet merkezine bir hayli uzak eyaletlerdeki serkeşlikler ise siyasî bir mahiyet kazanmış hatta devlet ile bağlantılarını kesme derecesine vararak endişe verici bir hal almıştır[4].

Söz konusu bu buhranlı yılların tarihi tetkik edilirken, devrin önemli olaylarına ilişkin kroniklerde kaleme alınan muhtasar olaylar kadar bu tarz mühim meselelere ışık tutacak mektuplar

1 Osmanlıların Viyana bozgunu ardından Avusturya, Lehistan ve Venedik'in oluşturduğu, 1695'te Rusya'nın da katıldığı müttefik kuvvetler karşısında değişik cephelerde yaptıkları mücadeleleri nihayete erdiren antlaşma için bk. Abdülkadir Özcan, "300. Yılında Karlofça Antlaşması", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, S. 4-5, Şubat-Temmuz 2000, s. 237-257; Abdülkadir Özcan, "Karlofça Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 24, İstanbul 2001, s. 504-507.

2 Abdülkadir Özcan, "Daltaban Mustafa Paşa'nın Basra Seraskerliği", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, İstanbul 23-28 Eylül 1985, Tebliğler III Türk Tarihi*, C 2, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989, s. 473.

3 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, *Tahlil ve Metin* (*1066-1116/1656-1704*), haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 567-568.

4 Abdülkadir Özcan, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları - III*, İsam Yayınları, Ankara 2017, s. 127.

da müstesna bir yere sahiptir. Osmanlı diplomatiğinde bir tür yazışma evrakı olarak önemli bir yere sahip olan mektubun yazılış şekilleri ve şartlarına münşeat[5] mecmualarında çokça tesadüf edilir[6]. Muhteviyâtı ve tertip tarzı bakımından siyasî ve idarî mektupları toplayan münşeat mecmuaları arasında muayyen dönemlere ait diplomatik evrakı toplayan güvenilir vesika denemeleri de bulunmaktadır[7]. Ülkemizin nadir kütüphanelerinden biri olan önemli miktarda yazma ve basma eseri bünyesinde barındıran Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu nr. 3375'te "Muʿâhedât ve Münşeât ve Mukarrerât" ismiyle kayıtlı yazmada *Râmi Paşa Merhûm Tesvîdiyle Şâh-ı ʿAcem'e Nâmedir* ibaresiyle kayıtlı nesih hatla yazılmış mektup da bu türdendir.

Osmanlı devlet ricâli ve sadrazamları arasında ilmi, dirâyeti, ferâseti ve zekasıyla tanınan, şiir ve inşada mahir ve bir o kadar güçlü olan döneminin şairleri arasında yer alan kişilerden biri de şüphesiz Râmî Mehmed Paşa'dır. İnşa kabiliyeti sebebi ile Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'ne girerek yükselmiş, döneminin büyük şairlerinden Nâbi Efendi ve Sâmî Bey gibi marifet erbabı önemli kişilerin meclisine katılarak yakınlık kurmuştur[8]. Bilhassa divan bürokrasisinde yükselerek Karlofça'da yapılacak olan barış müzakerelerine murahhas heyetin başı olarak memur edilen Râmî Efendi, antlaşmanın Osmanlı yararına olması hususunda mümkün mertebe her meseleye itina ile yaklaşmış, uzmanlardan aldığı tavsiye ve raporlarla başarı sağlayarak şöhret bulmuştur[9].

Yukarıda bahsi geçen kütüphane kayıtlarından da anlaşıldığı üzere bu mektup divandan yetişen nüktedan bir devlet adamı olan Râmi Mehmed Paşa tarafından merkezden uzak bölgelerde bilhassa Basra dolaylarında isyan ederek uzun süre huzursuzluk yaratan bazı aşiretlerin durumunu ve işgal altındaki yerlerin tekrar geri alınarak bölgede güvenliğin tesis edilmesine dair bilgi amacıyla kaleme alınıp elçi Mehmed Paşa tarafından Acem Şahı Hüseyin'e gönderilen nâmenin bir sureti olmalıdır. Tarihî kaynak değeri taşıyan ve Râmi Mehmed Paşa müsveddesi olan bu mektubun kopyasına ilgili yazma dışında diğer kaynak ve kayıtlarda tesadüf edilmemiştir. Osmanlı-İran ilişkileri açısından önemli olduğuna kanaat getirdiğimiz mektubun daha iyi anlaşılması için XVIII. yüzyıl başlarında İran ile münasebet ve Basra çevresindeki duruma kısaca temas edildikten sonra zikredilen nâme değerlendirilecek ve daha sonra transkripsiyonu verilecektir.

XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-İran Münasebetleri ve Basra Çevresinde Durum

Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri dışında en fazla diplomatik münasebette bulunduğu devletlerden biri İran'dı. Osmanlı-İran diplomatik münasebetlerinin temelini Sünnîlik ve Şiîlik gibi dini sebepler, sınır anlaşmazlıklarından doğan çatışmalar ve aşiretlerden kaynaklanan

5 Mektup dahil her çeşit resmî ve husûsî yazıyı toplayan ve yazım esaslarını gösteren eserlerin genel adı için bk. Mustafa İsmet Uzun, "Münşeat", *DİA*, C 32, İstanbul 2006, s. 18-20.

6 Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı Bürokrasisinde Mektup", *DİA*, C 29, Ankara 2004, s. 18-19.

7 Bekir Kütükoğlu, "Münşeat Mecmualarının Osmanlı Diplomatiği Bakımından Ehemmiyeti", *Vekayiʿnüvis Makaleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1994, s. 217-218.

8 Tahir Sevinç, *1703 Edirne Vakası*, Gece Akademi Yayınları, Ankara 2019, s. 73-74.

9 Rifaat Ali Abou-el-Haj, *The Reisülküttab and Ottoman Diplomacy at Karlowitz*, Princeton University of Oriental Studies and History, Yayımlanmış Doktora Tezi, Princeton 1963, s. 53, 60-132.

olaylar oluşturmuştu[10]. 1049/1639'da imzalanan Kasrışîrin Antlaşması'ndan[11] sonra İran ile uzun süren savaşlar sona ermiş, sonraki süreçte iki devlet arasındaki münasebet seksen beş yıl kadar, mektup ve hediye teatîsi şeklinde dostluk içinde geçmişti. Nitekim Avusturya, Rusya, Lehistan ve Venedik gibi devletlerle devam eden (1683-1699) çok cepheli savaşlarda İran'ın herhangi bir tecavüzî hareketi görülmemişti[12]. On altı yıllık mücadele sonunda imzalanan antlaşma ile ilk defa toprak kaybına uğrayan devlet gerek dahilde gerekse başkentten uzak bölgelerde isyan eden bazı aşiretlerle bir süreliğine de olsa uğraşmak zorunda kalmıştı. Bilhassa Basra ve dolaylarında cereyan eden Müntefik[13] aşiretinin isyanı huzursuzluk yaratarak bölgede mühim bir yer işgal etmişti. Aslında Basra 1101/1690 yılında çıkan ve etkisini hissettiren veba salgınından dolayı karışmaya başlamıştı. Diğer taraftan vergi tahsilinden dolayı reaya ve vali arasındaki anlaşmazlıklar da meydana gelmekte idi. Adeta bu durumları fırsat bilen Müntefik aşireti bölgede daha geniş çapta hadiselerin oluşmasına neden oldu. Bu sıralarda Basra valisi 1103/1692'de vefat edince Bağdat valisi tayin edilen Ahmed Paşa[14] söz konusu aşireti mağlup ettikten sonra Bağdat'a dönerken ölmüştü. Batı hudutlarıyla bu esnada meşgul olan devlet yayılan fitneden endişe ederek Mânicʿe istimâletnâme vermiş ve timarını artırmıştır[15].

Ancak Müntefik Arap aşireti reisi Mânicʿ ile Ferecullah'ın çapuluna maruz kalan Basra 1700 yılına kadar kargaşa içinde kalmıştı[16]. Bilâhire bu karışık durumdan istifade eden Mânicʿ 1693'te bölgenin beylerbeyi Paşazâde Osman Paşa'yı öldürdükten sonra Basra ve çevresini ele geçirmişti. Bölgedeki eyalet beylerbeyleri az sayıda askeri birlik gönderse de hiçbir şey yapılamadığı gibi, devlet Basra halkına yirmi beş bin akçelik vergi indiriminde bulunmak zorunda kalmıştı. İki yıl sonra Rakka ve Bağdat beylerbeyleri bir kez daha bu asilerin üzerine yürümeyi denemişti[17]. Dicle'nin doğusunda İran'a ait bataklık bir bölge olan Basra için Huveyze Hanı Ferecullah ile Mânicʿ mücadele etmiş, Ferecullah'ın 1696'da burayı alması üzerine, Mânicʿ de çöle çekilmek zorunda kalmıştı[18]. Daha sonra 5 Ramazan 1108/28 Mart 1697'de Ferecullah

10 Tahir Sevinç, "İran'a Elçi Olarak Gönderilen Kesriyeli Ahmet Paşa'nın Sefaret Hazırlığı ve Yolculuğu (1746)", *Belleten*, C LXXV/S. 273, Ağustos 2011, s. 408.

11 1639'da Osmanlılarla Safevîler arasında imzalanan antlaşma için bk. Rhoads Murphey, "Kasrışîrin Antlaşması", *DİA*, C 24, İstanbul 2001, s. 575.

12 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C 4/2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 131.

13 Büyük kabile topluluğunun bir şubesi olan Benî Ukayl Arap kabilesinin kolu ve şeceresi için bk. Giorgio Levi Della Vida, "Müntefik", *İslam Ansiklopedisi*, C 8, Eskişehir 2001, s. 807-808.

14 "Âmeden-i haber-i fevt-i ʿOsmân Paşa-zâde Ahmed Paşa, Vâlî-i Basra, der-muhârebe-i ʿurbân ve ikrâm şuden-i Salt Ahmed Paşa be-hükûmet-i vilâyet-i Basra: Basra ʿurbânından Mânicʿ nâm şakî, refʿ-i livâ'-i ʿisyân idüp ve etrâfdan cemʿ-i ʿaşâyir-i ʿurbân idüp, Vâlî-i vilâyet olan Osman Paşâ-zâde Vezîr Ahmed Paşa'yı şehîden ʿâzim-i serâbistân-ı Cinân eyledüğü haberi der-i Devlete vâsıl olup, bu tarafda olan vüzerâ-i ʿizâmdan biri irsâl olunsa, …. hükûmet-i Bağdat yine kendüye tefvîz ve selefi olan Salt Ahmed Paşa'ya Basra eyâleti mansıbı tevcîh olundu". Bk. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, s. 417.

15 Vahid Çabuk, "Nusret-name'nin Kaynaklarından Tarih-i Seferü'l-Basra", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, *Prof. Dr. M. Münir Aktepe'ye Armağan*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, S. 15, İstanbul 1997, s. 321-322.

16 Yusuf Halaçoğlu, "Basra, Osmanlı Dönemi", *DİA*, C 5, İstanbul 1992, s. 113.

17 Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (*1669-1774*), C 5, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 230-231.

18 Abdülkadir Özcan, "Mustafa II", *DİA*, C 31, İstanbul 2006, s. 278; Özcan, *İmparatorluk Çağının Osmanlı*

Han önemli bir askerî güçle şehrin önlerine gelerek şehir sakinlerinin sahip olduğu tahminen on bin keselik nakit ve bazı değerli eşyaları gasp edip onları adeta bakır paraya muhtaç duruma getirdiğini, Acem Şahı Hüseyin'e bildirmişti. Bunun üzerine durumu istişare sonrasında şahın "Osmânluya bundan özge dostluk olmaz" dediği nakledilir. Müteâkiben Hüseyin Şah Basra'nın anahtarı yerine[19] kırk beş karat bir elmas ile Rüstem Han isimli elçisini Osmanlı padişahına göndererek dostluğunu teyit; burayı bütün eyaletleriyle teslim etmek için de güvenilir birini talep etmişti. 11 Ramazan 1109/23 Mart 1698'de Pazar günü Edirne'ye gelen elçiyi, karşılamak üzere maiyetine çavuşbaşı ve sipah ve silâhdar ağaları verilerek Defterdar Ahmed Paşa hanesine[20] yerleştirilip iaşesi hazineden karşılanmıştı. 17 Ramazan 1109/29 Mart 1698'de Cumartesi günü padişah tarafından haseki ağa ile envaî çeşit içecek ve tatlılar gönderilmişti[21].

Rüstem Han, birkaç gün istirahatten sonra 9 Şevval 1109/20 Nisan 1698 Pazar günü Dîvân-ı Hümâyûn'a kabul olunarak vezirlerin ziyafeti akabinde Şâh'ın mektubunu, elmas pare ve pişkeşi takdim ettikten sonra Şehrizor taraflarında hüküm süren Bebe Süleyman isimli zorbadan şikâyet ve ortadan kaldırılması için "Vükelâm ile söyleşilsin ilacı ne ise görülsün" diyerek feryat etmişti[22]. Elçi bu görevini tebliğ ve takdim ettikten sonra kendisine ve etbâına hilatler ilbâs olunmuştu[23].

Devlet ileri gelenleri vezîriâzamın sarayına meşveret etmiş, burada daha önce defaâtle edebiyle hareket etmesi için nasihat edilen ve gönderilen hatt-ı hümâyunda söylenilenleri kabul etmeyen; Bağdat, Şehrizor ve Acem topraklarında tecavüzden hâlî olmayan Ekrad'dan Bebe Sancağı Beyi Süleyman Han'ın ortadan kaldırılması ve yerine İmâdiye Hâkimi Osman Han'ın kardeşi veya kardeşi oğullarından birinin tayin olunması hususu padişaha sunularak gereğince hatt-ı şerif sadır olmuştur. Bununla Bağdat Beylerbeyi Vezir Çelebi İsmail Paşa serdar tayin edilerek[24] maiyetine Van Beylerbeyi Vezir Türk Ali Paşa, Şehrizor Beylerbeyi Ergeneli Süleyman Paşa (kapuları, eyaletleri askerleri ve elviye beyleriyle), Musul Beylerbeyi Vezir Beyzade Ali Paşa (bin nefer müsellah kapusu, eyalet askerleri ve kethüdasıyla), Rakka Valisi Yusuf Paşa (kapusu halkını kethüdasıyla, eyalet askeri ve iskanda olan ricalden iki bin nefer ademiyle), Tercil Sancağı Beyi Haydar Han, Eğil Sancağı Beyi Seyyid Hüseyin Han, Genç Sancağı Beyi Ali Han, Şehran Sancağı Beyi Hasan Han, Deyr-i Rahbe ve Seleme sancakları

Sultanları - III, s. 128.

19 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Nusretnâme*'nin aksine Rüstem Han'ın Basra kalesinin anahtarlarını getirdiğini belirtir. "Âmeden-i elçi-i Şâh-ı ʿÂcem Rüstem Hân be-miftâh-ı Basra". *Zübde-i Vekayiât*, s. 636.

20 Defterdar Ahmed Paşa Sarayı, Sultân Selim Hân Câmiʿ-i Şerîfi yakınlarında bulunmaktadır. Bk. Râşid Mehmed Efendi - Çelebizâde İsmaîl Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, haz. Abdülkadir Özcan - Yunus Uğur - Baki Çakır - Ahmet Zeki İzgöer, C I, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s. 544.

21 Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, *İnceleme-Metin* (*1106-1133 / 1695-1721*), haz. Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2018, s. 476-477.

22 Silâhdar, *Nusretnâme*, haz. Topal, s. 477.

23 Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, haz. Abdülkadir Özcan vd., s. 554.

24 Râşid, Bağdat valisinin değiştirilmesi ve asker tayini hususunda, Bağdat Valisi Vezîr Ali Paşa'nın Basra eyaletinin Mâniʿ isimli urban âsîlerinin reisinin elinden kurtarılması konusunda gereken dikkat ve ciddiyeti göstermediğini ve Huveyze Hanı tarafından Basra'nın ele geçirilmesine müsamaha gösterildiğinden azli için ferman çıkartıldığını ve Basra eyaletinin eski Mısır Valisi Vezir İsmail Paşa'ya verildiğini belirtir. *Târîh-i Râşid*, haz. Abdülkadir Özcan vd., s. 555.

beyi Hüseyin Abbas, Çirmen Sancağı Beyi Abdülgani Bey, İdil Sancağı Beyi Mehemmed Bey, Hudi Sancağı Beyi Mustafa Bey, Mihrani Sancağı Beyi Hasan Bey, Cessan ve Bedre Sancağı Beyi Mehemmed Bey, Şemamik Sancağı Beyi İlyas Bey, Bacilan/Kasrışirin Sancağı Beyi Assaf Bey, Köy Sancağı Beyi Ali Bey, Sürücek Sancağı Beyi Ali Bey, İtak Sancağı Beyi Ali Bey, Tay Aşireti Sancağı Beyi Nasır Bey, Bayat Aşireti Beyi ve Kulp Sancağı Beyi mükemmel kapu ve aşiretleri ile tayin olunmuşlardır. Ayrıca Başmuhasebe'den azledilen Yeğen Mehmed Efendi'nin[25] Rumeli Beylerbeyliği payesiyle Acem'e elçi tayin edilmesi; bu kargaşa ortadan kalktıktan sonra da Elçi Mehmed Paşa'nın serdar İsmail Paşa ile haberleşerek Bebe sancağına yeni beyi takrir; Bağdat, Şehrizor ve Basra serhadlerinin düzenine ihtimam gösterilmesi kararı alınarak meclis dağılmıştır. Bu sırada, Musul'dan azledilen Kethüda Hasan Paşa'ya Basra eyaleti verilmiştir[26].

Acem elçisi Rüstem Han memleketine dönüş için icâzet almış ve tedariği görülmüştür. Harcırah olarak elli kese akçe verilip 16 Zilkade 1109/26 Mayıs 1698 Pazartesi günü baş çadır ve arz odası döşenerek sağ tarafa musahip ağalar, sol canibe hasodalı, içoğlanı, zülüflü baltacılar ve sağlı sollu murassa bisatlar ile eğerlenmiş otuz re's hassa atlar tertibinden sonra otağ-ı hümâyûna davet edilmiş, taşrada hilʿatlenen altı nefer adamıyla içeri girerek vezîr-i aʿzam kulları aracılığı ile yüce tahtın ayağına yüz sürmüştür. "Şâh dostumuza selâm eyle dostluğunda ne denlü ızhâr-ı sadâkat ider ise bizden bin kat ziyâde bilsün ve sen dahi güzel hıdmet eyledin ber-hûrdâr ol" buyurarak serâsere kaplı bir fâhir semmur kürk giydirilmiş, hizmet mukabili vezîr-i aʿzama dahi kürklü ve sade iki kat hilʿat-ı fâhire ihsanında bulunulmuştur. Elçi Mehemmed Paşa 20 Zilkade 1109/30 Mayıs 1698 Cuma günü vezir-i aʿzam kulları vasıtasıyla baş çadırda padişaha mahsus yer öpme şerefine nail olmuş ve kendisine "me'mûr olduğun hıdmet-i risâlet-i ibâdullâhı gereği gibi yerine getüresin" denilerek kaftan giydirilmiştir. Acem Şahı'na gönderilecek name ve hediye de kendisine teslim edilerek Rüstem Han ile[27] Erzurum

25 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Defter-emini Mehemmed Bey'in elçilik hizmetine tayin edilmesiyle Defter Emaneti mansıbının Tezkire-i evvel Mustafa Efendi'ye ihsan olunduğunu kaydeder. *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, s. 637.

26 Silâhdar, *Nusretnâme*, haz. Topal, s. 478-479; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Bağdat ve havalisinin urban eşkıyasından kurtulması, Basra ve Bağdat taraflarının nizamı için çok sayıda askere ihtiyaç olduğunu, Diyarbekir, Van, Şehrizor, Mısır ve diğer yerlerden vezir İsmail Paşa'nın yanına asker tayin olunmasını kayd eder. "…Rakka Vâlîsi Yûsuf Paşa dahi kapusu halkını kethudâsiyle taʿyîn ve iskânda olan ceng ü harbe kādir ricâlden ikibin nefer ve Rakka eyâletinin alay beyleri ile bi'l-cümle zuʿamâ ve erbâb-ı tîmârı dahi me'mûr kılınup, mecmûʿu hâzır u âmâde ve Vezîr-i müşârün-ileyh tarafından habere müterakkıb olup, her ne mahalde bir yere gelinüp müctemiʿ olmak münâsib görülür ise Vezîr-i müşârün-ileyh ile çöl yolundan Bağdad'a gitmek ve iktizâ' iden hidemât-ı ʿaliyyede Vezîr-i müşârün-ileyhin re'y-i savâb-dîdi üzere hareket eylemeleri içün tenbîh ü te'kîdi müşʿir her birine evâmir-i ʿaliyye irsâl kılındı, fî şehr-i şevvâl sene-i tisʿa ve miʿe ve elf". *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, s. 638.

27 Elçilik görevini lâyıkıyla tamamlayarak memleketine dönüş için icâzet alan Rüstem Han ve Basra çevresinde ortaya çıkan kargaşanın düzene konularak huzur ikliminin tekrar tesis edilmesiyle görevlendirilen elçi Mehemmed Paşa'ya işaret eden bir arşiv kaydı da şu şekildedir: "…. ve sefîr-i hikmet-semîrleri ki mâlik-nisâb-ı hüsn-i taʿbîr ve fâris-i meydân-ı lutf takrîrdir. Edâ-yı dil-pezîr ile me'mûrun-bih olduğu hıdmet-i risâleti ve cedd-i mergūb ve üslûb-ı mahbûb üzre beyne't-tafsîl ve'l-icmâl tetmîm ü ikmâl idüp nazar-ı iltifât-ı pâdişâhî ve ictiyâb-ı teşrîfât-ı şehinşâhî ile müftehir vü mübâhî oldukdan sonra savb-ı bâ-savâb-ı şâhîye ʿavd u insirâfa murahhas ü me'zûn ve cevâbnâme-i hümâyûn-ı meveddet-meşhûn ile muʿtemed ü mevsûkun-bih olan huddâm-ı Devlet-i ʿAliyye'den el-Hâc Mehemmed Paşa dâmet meʿâlîhî müşârün-ileyh resûl-i kiyâset-

yolundan gitmesi gerektiği buyrulmuştur[28].

Acem Şahı'na taraf-ı hümâyûndan, bir kıtʿa mücevher balıkçın sorguç, bir kıtʿa murassaʿ hançer, bir altın kemerli incili tirkeş, Mısrî keman, bir deste yaldızlı ok, bir murassaʿ çevgan, iki elmaslı koyun saati, bir kebir necef âyîneli çalar kalkan saat, bir mercan tesbih, yedi adet boylu Cezayir tüfengi, dört donluk İstanbul zerbefti, dört donluk nevzuhur çiçekli Frenk zerbefti, on iki donluk Frengî diba, beş donluk telli İstanbul bürünceği, on iki donluk telli İstanbul sandalı, on donluk elvân şalı çuka, on çift Frenk-pesend yastık, üç kıtʿa Şâmî şukka-bend, üç kıtʿa som Şâmî zîn-pûş, üç kıta som ağır Şâmî didik gibi hediyeler gönderilmiştir[29].

Söz konusu dönemde iki devlet arasındaki diplomatik münasebetler her ne kadar elçi heyetleri aracılığıyla olumlu yönde ilerliyormuş gibi görünse de Hüseyin Şah'ın Basra'da görevlendirdiği Vali Davut'un Mânîʿ yönetiminde toplanan asilerle tekrar işbirliğine girmesi rahatsızlık oluşturmuştu[30]. Diğer taraftan 1110/1698-1699 senesinde de Basra Kalesi urban eşkıyasının tasallutundan hâlî olmamıştı. Safevîler'in kendi güdümüne aldığı asi urban kabileleri Osmanlı-İran sınırında ihtilaf konusu olmaya başlamıştı. Bu anlaşmazlığı aşmak isteyen Safevîli yetkililer Bağdat valisi aracılığıyla Osmanlı hükümet yetkililerine mektup göndermişti. Nitekim Acem Şahı'nın muʿtemedü'd-devlesi Bağdat urbanından Acem hududuna firar edenleri kabul edemeyeceğini sınır boylarında olan yetkililere sayılarıyla bildirmişti. Basra tarafına gerek Acem içinden gerekse Osmanlı sınırlarından az asker ile geçmek istenilirse urban eşkıyasından bir felaketin isabet edeceği ve bu nedenle Basra ve ona tâbi olan kaleleri koruyacak kadar asker olmadıkça urban eşkıyasının eline geçeceği bildirilmişti. Bunun üzerine bölgedeki müfsitlerle beraber Bağdat tarafındaki urban eşkıyası

şümûlleriyle mürâfakate bir sebîl-i sefâret dergâh-ı saltanat-penâhîye taʿyîn ü irsâl olunup ve birkaç seneden berü tâbiʿ-i hevâ-yı hod-reyî ve reh-girây-ı bî-dây-ı fitne-zâyî olup hâin-i cânibeyn mebgūż-ı kela'l-hudreteyn olan Süleymân-ı bed-nihâdın hasm-ı mevâdd-ı fesâdı içün Bağdad vâlîsi fi'l-cümle ol semte kurb mesâfesi olan baʿzı ʿasâkir-i nusret-me'âsir ile taraf-ı şehrîyârîden me'mûr olmalarıyla şakī-i mezbûra dâir ve sâir baʿzı ahvâlin ifâdesi sefîr-i mûmâ-ileyhin ʿuhde-i takrîrine mufavvaz kılınmışdır. İnşâallâhu teʿâlâ varup delâlet-i hüsn-i himmetleriyle bir vakt saʿâdet-zây-ı meymenet-efzâda Âstân-ı devlet-âşiyân-ı Cem-câhîde şeref-musûl ile neyl-i maksûda mevsûl olup mürâʿât-ı âdâb-ı risâleti kemâ-yenbagī tetmîm ile nâme-i hümâyûnu teslîm eyledikde edâ-kârî-i zebân ile aʿlâmına ilzâm olunan baʿzı tetimmât-ı merâm-ı sütûde-encâm dahi semʿ-i rızâ ile ısgā ve sencîde-i re'y-i isâbet-pîrâları kılındıktan sonra lâyık-ı tevâfuk-ı tarafeyn ve münâsib-i tenâsük-i cânibeyn olan vech-i vecîh ve nehc-i tenbîh üzre defʿ-i mazârr-ı müfsidân izâha-i eşrâr-ı bedhûyân-ı fitne-cûyân ile ahâlî-i ziyâʿ ve büldâna bast-ı bisât-ı emn ü emân ve tahsîl-i rızâ-yı mülk-i mennân içün levâzım-ı saʿy ü himmet icrâ buyurulup *feseyu'tîhî ecren ʿazîmen* mefhûmundan fâiz-i kıst-ı evfâ olmaları mütevakkıʿdır. Ve sefîr-i mûmâ-ileyh Mehemmed Paşa dâmet meʿâlîhî edâ-yı hıdmet-i risâlet ve itmâm u tekmîl-i maslahatdan ebrâ-yı zimmet itdikden sonra meks itdirilmeyüp yine südde-i seniyye-i şehrîyârîye ruhsat muʿâvedetinde dahi lutfları bî-dîriğ buyurula bâkī hemîşe eyyâm-ı saʿâdet ü kâmrânî mütemâdî vü müstedâm bâd bi-Rabbi'l-ʿibâd". Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Nâme-i Hümayun Defteri (A.DVNS. NMH.d), 5/120, s. 335-336.

28 Silâhdar, *Nusretnâme*, haz. Topal, s. 479-480.

29 Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, haz. Abdülkadir Özcan vd., s. 555; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, s. 637; Silâhdar, *Nusretnâme*, haz. Topal, s. 480-481; "bin yüz dokuz senesinde Devlet-i ʿAliyye'den Şâh-ı ʿAcem tarafına ilçilikle gönderilen Ebû Kavuk Mehmed Paşa ile irsâl olunan hedâyâdır, el-vâkiʿ fî 29 Z sene 1109" başlığı altında verilen aynı hediyelerin niteliğinin daha detaylı olduğunu görüyoruz. Bk. BOA, Maliyeden Müdevver Def. (MAD.d.), 18493, s. 5.

30 Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 231.

da ortadan kaldırılarak Basra Kalesi'nin fethi hedeflenmişti. Bu amaçla Halep Valisi Vezir Hasan Paşa mükemmel kapısı halkıyla Bağdat tarafına gönderilmişti[31].

Şehrizor Eyaleti'ni yönetenlerin, beş konak mesafedeki Kerkük Kalesi'nde ikamet etmelerini fırsat bilen Bebe Süleyman isimli zorba Şehrizor Kalesi ve İran'a bağlı bir kısım toprağı ele geçirmesi üzerine Acem Şahı, Bağdat valisi ve Osmanlı merkezi yönetimine elçiler gönderip şikâyette bulunmuştu. Ancak uyarıları dikkate almayarak şekavette ısrar eden Bebe Süleyman'ın üzerine asker gönderilmesi uygun görülmüştü. Bağdat Valisi Hasan Paşa kumandasında bölgeye kuvvet gönderilmiş, mağlup düşen Bebe Süleyman İmadiyye'ye firar edip bir gece orada kaldıktan sonra, ertesi gün Hakkâri ve Van taraflarına kaçmıştı. Ancak yardımcısı olan on yedi bey, beyzade ve kethüdâsı ele geçirilerek 1 Cemâziyelâhir 1111/24 Kasım 1699'da cezalandırılmıştı[32].

Böylesi huzursuz bir bölgede halkın yardım talebi üzerine, Daltaban Mustafa Paşa Bağdat valiliğine getirilmiş ve ertesi yıl kendisine Basra serdarlığı verilerek işgal altındaki yerleri geri alması ve bölgede asayişi sağlaması emredilmiştir. Koşullar oluştuğunda Basra ve Bağdat çevresindeki urban eşkıyasını ortadan kaldırıp bölgedeki kaleleri kontrol altına almak amacıyla Birecik Tersanesi'nde firkate, şayka ve üssü-açık gemilerin yanı sıra filika ve sandal inşasına karar verilmiştir. Oluşturulan bu donanmanın üzerine ise eski Tuna Kaptanı Aşçızâde Mehmed Paşa görevlendirilmiştir[33]. Bunu müteakiben Mustafa Paşa Birecik Tersanesi'nde inşa edilmiş altmış gemiden oluşan donanmanın desteğini alarak Basra'ya doğru harekete geçmiştir. Kurna ve Basra'daki Arap bedevîlerin ve kızılbaş Acemlerin tasallutu Mustafa Paşa'nın başarılı tedbirleri ve askerlerin kahramanca gayretleriyle ortadan kaldırılarak bu iki yer Zilhicce 1112/Mayıs 1701'de ele geçirilmiştir[34].

Râmi Mehmed Paşa'nın Mektubu

Acem şahına gönderilmek üzere hazırlanan nâme Râmi Mehmed Paşa tarafından kaleme alınmıştır. İstanbul Eyüp'te 1065/1655 senesinde doğan Mehmed Paşa'nın babası Terâzici Hasan Ağa'dır. Çocukluğunu doğduğu şehirde geçirmiş, dönemin usulüne göre ilk öğrenimini burada tamamladıktan sonra reisülküttâblık kaleminde katipliğe intisap etmiştir. Zekâ ve istidadı sayesinde emsalleri arasında seçkin bir duruma gelmiş, şiir ve inşâ sahalarındaki

31 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, s. 674-675; Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, haz. Abdülkadir Özcan vd., s. 579.

32 Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, haz. Abdülkadir Özcan vd., s. 585-586; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, s. 683-684; Recep Temel, *111 Numaralı Mühimme Defterinin 168-337. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi,* Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin 2019, s. 76-77.

33 Tahir Sevinç, *Basra Donanması* (*Birecik ve Basra Tersanelerinde Gemi İnşa Faaliyetleri 16-18. Yüzyıllar*), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 132, 371.

34 Abdülkadir Özcan, "Daltaban Mustafa Paşa", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Hatıra Sayısı*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, S. 13. İstanbul 1987, s. 309-313. Ayrıca bk. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, s. 706-713; Râşid Mehmed Efendi, *Târîh-i Râşid*, haz. Abdülkadir Özcan vd., s. 597-601; Nazmi-zâde Murteza, *Gülşen-i Hulefâ* (*Bağdat Tarihi 762-1717*), *Tahlil ve Metin Tenkidi*, haz. Mehmet Karataş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 335-365.

maharetiyle şöhret kazanarak döneminin şairlerinden Yusuf Nâbî Efendi ve Sâmî Bey gibi kimselerin çevresine intisap etmiştir[35]. İkinci vezir Damad Mustafa Paşa'nın musâhibi Nâbî vasıtasıyla masraf katipliğine, Nâbî'nin kethüdâ olmasıyla da onun yerine dîvân efendiliğine getirilmiştir. Daha sonra dîvân işlerindeki marifeti dolayısıyla beylikçi olmuş[36], uzun süre bu makama hizmet etmesinin ardından 28 Rebîülevvel 1106/16 Kasım 1694'te reîsülküttâblığa tayin olunmuştur[37]. Ancak Vezîriâzam Elmas Mehmed Paşa ile anlaşamadığından yerini Maliye Tezkirecisi Küçük Çelebi'ye bırakmak zorunda kalarak İstanbul'daki hanesinde ikamete mecbur kalmıştır. Elmas Mehmed Paşa'nın Zenta'da mağlubiyete uğrayıp ölmesiyle 1109/1697'de tekrar reisülküttâblığa getirilmiştir[38].

XVIII. yüzyılda Osmanlı devleti için diplomatik teamüllerin önem kazanması, reisülküttâblık makamının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Zîrâ siyasî münasebetlerle doğrudan ilgili olan vezîriâzam bu devlet işlerini dış ilişkilerde bilgisi bulunan reisülküttâba bırakmıştır[39]. Bu bakımdan Reisülküttâb Râmî Mehmed Efendi[40], Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa tarafından Karlofça'da barış müzâkerelerine murahhas olarak tayin edilmiştir. Râmî Efendi'nin Karlofça sulhunu elde etme hususunda gösterdiği diplomasi, muvaffakiyet ve dirayeti karşı taraf elçilerini hayrete düşürmüş ve sonrasında büyük bir başarı sağlamıştır. Dönüşte padişahın iltifatına nail olmuşsa da vezirlik teklifini kabul etmemiştir. Ancak Amcazâde'den sonra vezîriâzam olan Daltaban Mustafa Paşa'nın kıskançlığından ötürü azledilip sürülmesi talebi Şeyhülislâm Feyzullah Efendi tarafından kabul görmemiş, aksine onu himaye ederek üç tuğlu kubbe vezirliğine getirmiştir. Bundan sonra Mustafa Paşa bulunduğu mevkiden alınarak yerine Râmî Mehmed Paşa getirilmiştir[41]. Kâtiplikten yetişip, sadaret makamına getirilen biri olduğu halde, devlet yönetimi üzerinde nüfuzu bir hayli fazla olan şeyhülislâmın "sadrazam bizim çırağımızdır" diyerek onu küçük düşürmek istemiştir[42]. Ancak Râmî Efendi sadrazamlığı sırasında her fırsatta Feyzullah Efendi ile akrabalarının müdahalesine engel olmak istemiş, bazı sıkıntılarla karşılaşınca da birtakım tertiplere girişmekten çekinmemiştir. Sonunda Edirne'de başlayarak İstanbul'a intikal eden II. Mustafa'nın tahttan indirilip[43], yerine III. Ahmed'in geçmesi ve vezîriâzamın azledilmesiyle tarihe geçen büyük ayaklanma, *Edirne Vakʿası*, Râmî Efendi'nin

35 Bekir Sıtkı Baykal, "Râmî Mehmed Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C 9, Eskişehir 2001, s. 623.

36 Osmanzâde Ahmed Tâib, *Hadîkatü'l-vüzerâ*, İstanbul 1271, s. 128.

37 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, s. 500.

38 *Anonim Osmanlı Tarihi* (*1099-1116 / 1688-1704*), haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 125, 131.

39 Halil İnalcık, "Reîsülküttâb", *İslam Ansiklopedisi*, C 9, Eskişehir 2001, s. 682.

40 Râmî Efendi kariyerinin henüz başında iken siyasî iktidarın nüans ve hassasiyetlerine vakıf bir bürokrattı. Bk. Rifaat Ali Abou-el-Haj, *1703 İsyanı Osmanlı Siyasasının Yapısı*, çev. Çağdaş Sümer, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011, s. 94.

41 Recep Ahıshalı, "Râmi Mehmed Paşa", *DİA*, C 34, İstanbul 2007, s. 450.

42 Mahmud Celâleddin, *Ravzatü'l-kâmilîn* (*Şefiknâme* Şerhi), İstanbul 1289, s. 17.

43 II. Mustafa'nın hocası Feyzullah Efendi'ye aşırı saygısı ve yapılan uyarıları dikkate almaması saltanatının sonunu getirmiştir. Nitekim asiler tarafından "saf dil ve yumuşak tabiatlı" olarak itham edilmiştir. Bk. Mü'minzâde Seyyid Ahmed Hasîb Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, haz. Mesut Aydıner, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 36.

ikbalini nihayete erdirmiştir[44]. Her ne kadar bir süre itibardan düşmüş ise de yakınlarından Enişte Hasan Paşa'nın vezir olması ve padişahtan affı için ricada bulunmasıyla kendisine Kıbrıs Eyaleti tevcih olunmuştur[45]. Çok geçmeden 7 Ekim 1704'te hac ve Haremeyn işlerini lâyıkıyla yerine getirmek üzere Mısır valiliğine getirilerek[46], Hazîne-i Âmire'nin nakit giderlerini temin etmek amacıyla Mısır irsâliyesini göndermesi konusunda kendisine emir verilmiştir. Ancak Mısır eyalet idaresinde gerekli başarıyı sağlayamayınca 4 Aralık 1704'te görevinden alınarak[47] Rodos adasına sürgünden sonra burada vefat etmiştir[48].

Müverrih Râşid'in "her fenden vâyesi ve her hünerden mâyesi olduğundan mâada, meclis ve sohbeti latif, rind, zarif ve vüzerâ içre nazîri nâdir bir zât-ı şerîf" şeklinde tanımladığı Râmî Mehmed Paşa'nın *Münşeât*[49], *Sulhnâme*[50] ve *Divân* bilinen başlıca eserleridir[51]. Ayrıca Râmî Mehmed Paşa'nın te'lifleri arasında *Hülâsatü'l-inşâ* adlı bir münşeâtı ile *Istılâhât-ı Daltabaniyye* adlı bir risâle de kaleme aldığı bilinmektedir[52].

Râmî Mehmed Paşa'nın yukarıda bahsi geçen eserlerinin yanı sıra Acem Şâhı Hüseyin'e gönderilmek üzere kaleme aldığı bir mektubu da bulunmaktadır. Bu nâme, derleyeni belli olmayan *Râmî Mehmed Paşa Münşeâtı* olarak bilinen, muhtelif sebeplerle devlet idaresine ait resmî ve bir kısım husûsî mektupları ihtiva eden eserden de farklı olup pek bilinmemektedir. Tarihî kaynak değeri taşıyan *Râmi Paşa Merhûm Tesvîdiyle Şâh-ı ʿAcem'e Nâmedir* ibaresiyle kayıtlı olan söz konusu bu mektup, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu nr. 3375'te bulunan yazmanın 99b-102b varakları arasında yer almaktadır. Râmî Mehmed Efendi, kaleminden çıkan bu mektubunu Elçi Mehemmed Paşa'nın 1109/1698'de Hüseyin Şâh tarafına memur edildiği yılda, Amcazâde Hüseyin Paşa'nın sadareti döneminde yazdığı anlaşılmaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda resmî belge özelliği taşıyan bu mektubun başka bir suretine tesadüf edilmemiştir. İran Şahı Hüseyin'e gönderilen bu mektup Allah'a hamd, yüce

44 Özcan, *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 247-248; Abdülkadir Özcan, "Edirne Vakʿası", *DİA*, C 10, İstanbul 1994, s. 445-446.

45 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, s. 835.

46 Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekayiü'l-Fudalâ*, II-III, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 463.

47 Tahir Sevinç, *Osmanlı İdaresinde Mısır Hazinesi* (*Mısır Hazinesinin Kaynakları*, *Kullanımı ve Merkeze Ulaştırılması*, *16-18. Yüzyıllar*), Aktif Yayınevi, İstanbul 2023, s. 148.

48 "Sinni elli iki müddet-i vezâreti yedi ay mikdârıdır. ʿAkl ü rüşd ile yegâne-i zemân zarîf ve nüktedân-ı hezl ve ceddi yeksân şâʿir-i ʿazbü'l-beyân idi. Ammâ Hak-nâşinas ve icrâ-yı resm-i bî-vefâyîde nâdire-i devrân-ı vezîr kesîru'n-noksân idi". Bk. Osmanzâde Ahmed Tâib, *Hadîkatü'l-vüzerâ*, s. 129-130.

49 *Râmî Mehmed Paşa Münşeâtı* olarak bilinen ancak derleyeni belli olmayan bu mecmua Viyana Ulusal Kütüphanesi AF 159 nr.'da bulunmaktadır. Yazma, 24 Ocak 1703 tarihinden 11 Temmuz 1704'e kadar Râmî Mehmed Paşa, Nişancı Ahmed Paşa, Moralı Damad Hasan Paşa'nın sadaretleri döneminde kaleme aldıkları devlet yönetimine dair derleme mektuplardan oluşmaktadır. Bk. Ersin Kırca, "Münşeat Mecmualarının Tarihi Değerinin Tespitinde Arşiv Belgelerinin Rolü: Râmi Mehmed Paşa Münşeatı Örneği", *Tarih & Gelecek Dergisi*, C 7/S. 4, Aralık 2021, s. 848; Ersin Kırca, *Sadrazamlardan Mektuplar 1703-1704 (Râmî Mehmed Paşa Münşeâtı),* KDY Yayıncılık, İstanbul 2020.

50 Karlofça Antlaşması'na dair bilgi veren bu eser için bk. Ahıshalı, agm., s. 450.

51 Baykal, "Râmî Mehmed Paşa", s. 624.

52 Ersin Kırca, "Münşeât Mecmuâlarının Tarihi Gelişimi ve Râmi Mehmed Paşa'nın "Hulâsa-i İnşâ" İsimli Eseri", *Tarih & Gelecek Dergisi*, C 2/S. 3, Aralık 2016, s. 89.

yaratıcının üstün vasıflarını medh, mülkün sahibi ve her şeyin yönetim ve egemenliğini elinde bulunduran yegâne varlık olduğu, insanın yaratılışındaki üstünlük, var oluş gayesi ve Hazret-i Peygamber'in vasıflarına işaret eden bir dizi âyet ve Arapça cümlelerin yer aldığı girişle başlamaktadır. Dönemin İran hükümdarını metheden nâme-i hümâyûn şeklindeki elkab sıralandıktan sonra "Devlet ve saltanatın yardımcısı, düzenin, adaletin, gösteriş ve şanın sağlayıcısı Süleyman Şah oğlu Hüseyin Şah, Allah onun saltanatını ve mülkünü ve adaletle hüküm sürmesini ve kıyamete kadar devamlı ve ebedî kılarak kötülüklerden korusun" şeklinde ona yapılan dua ifadesine yer verilmiştir. Daha sonra Acem Şahı Hüseyin'in Rüstem Han isimli elçisini Osmanlı padişahına bağlılık ve sadakat, dostluğun tesisi ve sağlamlaştırılması, huzur ve barışın kurulması gibi gerekçelerle gönderildiği ifade edilmektedir. Ayrıca merkeze bağlı şubelerden Basra reâyâsından Mâni''in şekavetinin bölgede oluşturduğu olumsuzluklara işaret edilmekte, diğer taraftan muhtelif anlaşmazlıkları çözmek üzere gönderilen valiye, küfür ve nifakta daha katı olan bedevî Arapların boş sözleri ve yalanı bırakarak itaate boyun eğmeye hazır bulunmaları, Huveyze hududunda meydana gelen fitnenin, geniş çaplı hadiselere kalkışanların hüsrana uğratılması, söz konusu nahiyelerin hile ve fesattan temizlenmesi, doğru yoldan çıkanların inatlarından tasfiye ve tahliye edilmesi, bu gibi sebeplerden Huveyze Hanı Ferecullah'ın uyarılmasının istendiği ifham buyrulmaktadır. Yine o taraflarda İslam'ın yüceliğini yaymak ve oradaki kargaşa ortamına son vermek, nifak bayraklarının konulmasını önlemek gibi durumlarla mücadele eden fazilet hamisi askerlere yardımın, padişahlara yakışır tarzda iftihar vesilesi olduğu belirtilerek bir anlamda şahın desteğine ve bunun karşılıksız kalmayacağına dikkat çekilmektedir.

Akabinde birkaç yıldır Şehrizor taraflarında hüküm süren Ekrad'ın cahillerinin tahribi ve sınır boylarında yağmacı hareketlerinin yayılması, reâyânın ürününün ve neslinin yok edilme tehlikesine yol açtığı ifade edilmiştir. Uyarıları dikkate almayan Bebe Süleyman isimli zorbanın ortadan kaldırılması için serhat bölgesindeki görevlilere emir verildiği de belirtilmiştir. Rüstem Han isimli elçinin hizmetini tamamladığı, hediyelerini takdim ettiği, dönüş için icazet alıp tedarikinin görüldüğü, olumsuzlukların ortadan kaldırılması, güç ve kuvvetin genişletilmesi, sevgi ve muhabbetin artırılması ve iki devlet arasında talep edilen işlerin tamamlanması için Osmanlı elçisi el-Hâc Mehmed Paşa'nın Acem'e elçi olarak görevlendirilip, görev sonunda Devlet-i Aliyye tarafına ruhsat buyurulması mektubun sonunda yerine getirilmesi istenen hususlardandır. Söz konusu mektubun son rüknü dua cümlesi ile bitmektedir. Mektupta bir tarih kaydına rastlanmadığı için kaleme alındığı tarihi de kesin olarak tespit etmek hayli zordur.

Râmi Efendi tarafından Acem Şahı'na gönderilen bu mektubun dili genel olarak ağırdır. Metinde muhtevaya uygun ayetler, hadisler, kelâm-ı kibar, Arabî ve Farsî ibareler kullanılmıştır. Mektupta bulunması gereken rükünler[53] önemli ölçüde neşre hazırladığımız bu nâme suretinde de bulunmaktadır.

53 Mektup rükünleri için bk. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 221-227.

Sonuç

Netice olarak, Karlofça Antlaşması'nı müteakiben merkezden uzak eyaletlerden biri olan Basra dolaylarında ortaya çıkarak siyasî bir mahiyet kazanan, uzun süre huzursuzluk ve serkeşlikler yaratan ve işgal altındaki yerlerin tekrar geri alınarak güvenliğin tesis edilmesine dair Râmi Mehmed Efendi tarafından kaleme alınarak Acem Şahı Hüseyin'e gönderilen bu mektup münşeât mecmuası içerisinde yer alan diplomatik evrak özelliğinin bir numunesidir. Nitekim muhtevası verilen nâmeden de anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti'nin mezkûr yerlerde muhtelif olumsuzluklara sebebiyet veren bu tarz eşkıyalık hareketlerinin önüne geçmek için öncelikle diplomasi yolunu kullandığı görülmektedir.

Söz konusu çalışmada metin neşrini verdiğimiz bu mektup, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu nr. 3375'te "Muʿâhedât ve Münşeât ve Mukarrerât" ismiyle kayıtlı yazma içerisinde *Râmi Paşa Merhûm Tesvîdiyle Şâh-ı ʿAcem'e Nâmedir* ibaresiyle kayıtlı olup itinalı bir üslûpla nesir tarzda kaleme alınmıştır. Amcazâde Hüseyin Paşa'nın sadareti ve Râmi Mehmed Efendi'nin reîsülküttâblığı sıralarında kaleme alındığı anlaşılan bu te'lîf türüne ilgili yazma dışında diğer kaynak ve kayıtlarda tesadüf edilmemiştir. Mektup dönemin yazışma kaideleri, dil ve üslûp özelliklerini yansıtarak edebî ve tarihî önem taşımanın yanı sıra adeta Râmi Mehmed Efendi'nin sanattaki hünerini gösterme arzusu taşımaktadır. Son olarak, tarihî belge özelliği taşıyan bu kıymetli mektubun ortaya çıkarılarak değerlendirilmesi şüphesiz literatüre de katkı sağlamaktadır.

Teşekkür

Bu makaleyi yazarken yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Abdülkadir Özcan ve Prof. Dr. Mustafa İsmet Uzun'a teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Nâme-i Hümayun Defteri (A.DVNS.NMH.d), 5/120.

Maliyeden Müdevver Def. (MAD.d.), 18493.

Birincil Kaynaklar

Anonim Osmanlı Tarihi (*1099-1116 / 1688-1704*), haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin* (*1066-1116/1656-1704*), haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Mahmud Celâleddin, *Ravzatü'l-kâmilîn* (*Şefiknâme* Şerhi), İstanbul 1289.

Muʿâhedât ve Münşeât ve Mukarrerât, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, nr. 3375, vr. 99b-102b.

Mü'minzâde Seyyid Ahmed Hasîb Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, haz. Mesut Aydıner, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Nazmi-zâde Murteza, *Gülşen-i Hulefâ* (*Bağdat Tarihi 762-1717*), *Tahlil ve Metin Tenkidi*, haz. Mehmet Karataş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Osmanzâde Ahmed Tâib, *Hadîkatü'l-vüzerâ*, İstanbul 1271.

Râşid Mehmed Efendi - Çelebizâde İsmaîl Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, haz. Abdülkadir Özcan - Yunus Uğur - Baki Çakır - Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, C I, İstanbul 2013.

Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme, İnceleme-Metin* (*1106-1133 / 1695-1721*), haz. Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2018.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Abou-el-Haj, Rifaat Ali, *The Reisülküttab and Ottoman Diplomacy at Karlowitz*, Princeton University of Oriental Studies and History, Yayımlanmış Doktora Tezi, Princeton 1963.

Abou-el-Haj, Rifaat Ali, *1703 İsyanı Osmanlı Siyasasının Yapısı*, çev. Çağdaş Sümer, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011.

Ahıshalı, Recep, "Râmi Mehmed Paşa", *DİA*, C 34, İstanbul 2007, s. 449-451.

Baykal, Bekir Sıtkı, "Râmî Mehmed Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C 9, Eskişehir 2001, s. 623-624.

Çabuk, Vahid, "Nusret-name'nin Kaynaklarından Tarih-i Seferü'l-Basra", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. M. Münir Aktepe'ye Armağan*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, S. 15. İstanbul 1997, s. 321-380.

Halaçoğlu, Yusuf, "Basra, Osmanlı Dönemi", *DİA*, C 5, İstanbul 1992, s. 112-114.

İnalcık, Halil, "Reîsülküttâb", *İslam Ansiklopedisi*, C 9, Eskişehir 2001, s. 671-683.

Kırca, Ersin, "Münşeat Mecmualarının Tarihi Değerinin Tespitinde Arşiv Belgelerinin Rolü: Râmi Mehmed Paşa Münşeatı Örneği", *Tarih & Gelecek Dergisi*, C 7/S. 4, Aralık 2021, s. 844-871.

Kırca, Ersin, *Sadrazamlardan Mektuplar 1703-1704* (*Râmî Mehmed Paşa Münşeâtı*), KDY Yayıncılık, İstanbul 2020.

Kırca, Ersin, "Münşeât Mecmuâlarının Tarihi Gelişimi ve Râmi Mehmed Paşa'nın "Hulâsa-i İnşâ" İsimli Eseri", *Tarih & Gelecek Dergisi*, C 2/S. 3, Aralık 2016, s. 84-100.

Kütükoğlu, Bekir, "Münşeat Mecmualarının Osmanlı Diplomatiği Bakımından Ehemmiyeti", *Vekayiʿnüvis Makaleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1994, s. 217-223.

Kütükoğlu, Mübahat S., "Osmanlı Bürokrasisinde Mektup", *DİA*, C 29, Ankara 2004, s. 18-21.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

Levi Della Vida, Giorgio, "Müntefik", *İslam Ansiklopedisi*, C 8, Eskişehir 2001, s. 807-808.

Murphey, Rhoads, "Kasrışîrin Antlaşması", *DİA*, C 24, İstanbul 2001, s. 575.

Özcan, Abdülkadir, "300. Yılında Karlofça Antlaşması", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, S. 4-5, Şubat-Temmuz 2000, s. 237-257.

Özcan, Abdülkadir, "Karlofça Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 24, İstanbul 2001, s. 504-507.

Özcan, Abdülkadir, "Edirne Vakʿası", *DİA*, C 10, İstanbul 1994, s. 445-446.

Özcan, Abdülkadir, "Mustafa II", *DİA*, C 31, İstanbul 2006, s. 275-280.

Özcan, Abdülkadir, "Daltaban Mustafa Paşa'nın Basra Seraskerliği", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi*, *İstanbul 23-28 Eylül 1985, Tebliğler III, Türk Tarihi*, C 2, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989, s. 473-480.

Özcan, Abdülkadir, "Daltaban Mustafa Paşa", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Hatıra Sayısı*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, S. 13. İstanbul 1987, s. 299-334.

Özcan, Abdülkadir, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları - III*, İsam Yayınları, Ankara 2017.

Sevinç, Tahir, *1703 Edirne Vakası*, Gece Akademi Yayınları, Ankara 2019.

Sevinç, Tahir, "İran'a Elçi Olarak Gönderilen Kesriyeli Ahmet Paşa'nın Sefaret Hazırlığı ve Yolculuğu (1746)", *Belleten*, C LXXV/S. 273, Ağustos 2011, s. 407-446.

Sevinç, Tahir, *Basra Donanması* (*Birecik ve Basra Tersanelerinde Gemi İnşa Faaliyetleri 16-18. Yüzyıllar*), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2022.

Sevinç, Tahir, *Osmanlı İdaresinde Mısır Hazinesi* (*Mısır Hazinesinin Kaynakları*, *Kullanımı ve Merkeze Ulaştırılması*, *16-18. Yüzyıllar*), Aktif Yayınevi, İstanbul 2023.

Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekayiü'l-Fudalâ*, II-III, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.

Temel, Recep, *111 Numaralı Mühimme Defterinin 168-337. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin 2019.

Uzun, Mustafa İsmet, "Münşeat", *DİA*, C 32, İstanbul 2006, s. 18-20.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C 4/2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (*1669-1774*), C 5, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

EKLER

Ek I: Mektubun Transkripsiyonu[54]

[99b] Râmî Paşa Merhûm Tesvîdiyle Şâh-ı ʿAcem'e Nâme'dir[55]

*El-hamdülillâhi'llezi bi-ismihî nusteftehu'l-umûr ve yustemtehu'l-cûd el-Melîk ellezî lâ-şerîke fî-mülkihi velâ münâziʿa fî-mülkihi'l-*Kadîr[56]. Ellezî "*İzâ każâ emran fe-innemâ yekūlu lehû kün fe-yekûn*[57]. "*Fe-sübhânellezî bi-yedihî melekûtü külli şey'in ve ileyhi turceʿûn*"[58]. Hakāyık-ı hamd u senâyiş ve dakāyık-ı şükr ü sitâyiş ol mübdiʿ-i kadîmü'z-zât ve münʿim-i kerîmu's-sıfât temmet niʿamâuhû ve ʿammet ulâuhû dergâh-ı reymûmet-destgâhlarına sezâ-vârdır ki hikmet-i kâmiliyye ve ezeliyye ve kudret-i şâmile-i lem-yezeliyyesiyle bu heft eyvân-ı menîʿatü'z-zerâ ve refīʿatü'l-mürtekā ve bu heft tûde-i râsiyetü'l-evtâd ve râsihatü'l-etvârı serîr-efrâhte-i evc-i ibdâʿ ve sâhte-i ʿarsa-gâh-ı inşâ vü ihtirâʿ idüp sûr-ı maʿşer-i büşrâ cilâ-gârî-i lutf-ı ʿamîm ve rûşen-gerî-i feyz-i kerîmi ile mir'ât-ı safvet ü sîm "*le-kad halakne'l-insâne fî-ahseni takvîm*"[59] de cilve-rîz-i tekrîm ve ber-fehvâ-yı kerîm-i "*Ve kezâlike ceʿalnâküm ümmeten vasatan li-tekûnû şühedâe ʿale'n-nâs*"[60] efdal-i ümem olan ʿizzet-i memdûha-i Muhammediyye ve ʿasabe-i Mahmûde-i Ahmediyye'nin husûn-ı kulûb-ı bâhirü's-saʿâdetlerine "*vellezîne âmenû eşeddü hubben li'llâh*"[61] mısdâkınca tarh-ı esâs-ı istînâs ü muvâfakat ve şedd-i erkân-ı hubb u dâd ve müfârakat idüp bâ-hûsus esâtîn-i dîn ve selâtîn-i ʿadl-âyînin küngüre-i bâzû-yı vifâkların erre-i mufârık-ı ashâb-ı şirk ü nifâk eyledi. "*Fe-subhâne men dâme sultânehu bi-mülkihî kadîm ve ʿazze mukīmün lehu'l-mülkü ve'l-hükmü fîmâ yeşâ'u bi-lutfî kerîm*"[62].

54 *Muʿâhedât ve Münşeât ve Mukarrerât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, nr. 3375, vr. 99b-102b.

55 Neşre hazırladığımız metni yeni harflerle yazarken basit bir transkripsiyon usulü izlenmiştir. Transkripsiyonlu metinde varak numaraları [ ] içinde, tarafımızdan eklenen hicrî tarihlerin milâdîleri ise (/)'tan sonra gösterilmiş; edip, gelip gibi Türkçe kelimelerin sonundaki "b"ler "p"ye çevrilmiştir. Ayn harfi (ʿ), gerektiğinde hemze (') işaretleriyle gösterilmiş, Arapça ve Farsça kalın uzatmalar için (ā, ū, ī) örneklerinde görüldüğü gibi çizgi aksan kullanılmıştır. Metinde yazılması gereken bazı harfler ilave edilmek suretiyle [ ] içerisine yazılmıştır. Metnin daha iyi anlaşılması için bazı noktalama işaretlerine de yer verilmiştir. Ayet, hadis, Arapça ve Farsça cümlelerin transkripsiyonu metinde gösterilerek mealleri de mümkün olduğunca dipnotlarda verilmiştir.

56 Adı ile her şeyin başladığı ve cömertliğinden niyaz edildiği Allah'a hamd olsun. O mülkünde ortağı bulunmayan ve onunla yarışacak kimsenin bulunmadığı bir Melik'tir.

57 "Allah bir şeyin olmasını istediği zaman ona ol der ve o da anında oluveren" bir kudret sahibidir. *Kur'ân*, Meryem, 19/35.

58 "Her şeyin yönetim ve egemenliği elinde olan Allah kendisine uygun olmayan her türlü nitelik ve yakıştırmadan uzaktır. Hepiniz sonunda ona götürüleceksiniz". *Kur'ân*, Yâsin, 36/83.

59 "Biz insanı en güzel biçimde yarattık". *Kur'ân*, Tîn, 95/4.

60 "İşte sizi doğru bir caddeye çıkarıp, orada yürüten bir topluluk kıldık ki, siz bütün insanlara adalet numunesi, hak şahitleri olasınız". *Kur'ân*, Bakara, 2/143.

61 "İman edenler ise Allah için sevgice daha kuvvetlidirler". *Kur'ân*, Bakara, 2/165.

62 Ezeli mülkü ve zevalsız izzeti ile saltanatı devam edeni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Mülk onun ve dilediğine lütuf ile hüküm veren de odur.

Ve fazl-ı ʿamîm ve mesâbîh-i salavât-ı sâtıʿu'l-envâr ve kanâdîl-i selâm-ı bî-kıyâs u bî-şümâr ol maksûd-ı hılkat-ı âbâ-i ʿulvî ve netîce-i elkat ü zelfet-i ümmehât-ı süflî ber-güzîde-i kevneyn-i reh-nümâ-yı sakaleyn mecmaʿ-ı hasâil-i ʿaliyye menbaʿ-ı fezâil-i seniyye vesîʿüs's-sadr-ı "*Elem neşrah leke sadrek*"[63] refîʿu'l-kadr-i "*Ve rafaʿnâ leke zikrek*"[64] sâhib-i mekânet-i "*mâ veddeʿake rabbuke*"[65] mafûz-ı serâperde-i "*vallâhu yaʿsımuke*"[66] mukarreb-i hazret-i ilâhiyyet mahrem-i nihânhâne-i esrâr-ı rubûbiyyet-i seyyid-i enbiyâ ve sadr-rusül-i maksad-ı heft ü heşt ve penc ü cehâr sallallahü teʿâlâ ʿaleyhi mâ-teʿâkubu'l-leyl ve'n-nehâr hazretlerinin âvîze-i muzciʿ-i müşkîn ve avîhte-i mehceʿ-i ʿanber-âkînleri **[100a]** kılınur ki erkân-ı mü'minûn ke-recülün vâhid ile teşyîd-i bünyân-ı vifâk-ı mü'minîn ve cedure "*inne'l-mü'mine li'l-mü'müni ke'l-bünyâni yeşeddu baʿduhum baʿden*"[67] ile terfîʿ-i eyvân-ı ittifâk-ı muvahhidîn eyledi. "*Yâ eyyühe'llezîne âmenû sallû ʿaleyhi ve sellimû teslîmâ*"[68] resûl-ı ʿArab şâh-ı Yesrib harem-i tufeyl-i rahşı hem ʿArab hem ʿAcem berreyn-i safha ve lâciverd ânki hest be-ârâyiş-i nâm ve nakş-ı best ve micmere-i revâyih-midhat vedûd u müncere-i fevâyih-i tekrime ve tarżiye-i müterâdife el-vürûd ʿizzet-ebrâr ve üsret-ahyâr ashâb-ı zevi't-takī ve ahbâb-ı ulü'n-nakī rıdvânullâhi teʿâlâ ʿaleyhim ecmaʿîn hazerâtının mevkūf-ı gerdiş-i müşâhede-i münevvere ve merâkıd-ı münevvereleri kılınur ki, "*eşiddâü ʿale'l-küffâri ruhamâü beynehüm*"[69] vasf-ı kerîmi üzre sebîl-i cihâdda muʿâżıda ve murâfıda ile terfîʿ-i revâk-ı dîn ve tevsîʿ-i nitâk-ı yakîn eylemişlerdir. Hümü'n-nücebâ el-ʿizzu min Âl-i Ahmed ve hüm bâyiʿûhu tâyiʿîne lede'ş-şecere ʿaleyhi selâmu'llahi mâ-nâha tâyire vemâ lâha li'ş-şârîne fi'z-zulemi'l-kamer. Ammâ-baʿd eʿâlî-i hazret-i Skender-himmet Keyvân-ı gulâm-ı meʿâlî-i menkabet hurşîd-i rifʿât sipihr-i ihtişâm-ı Cem-cah-ı necâbet nijâd-ı nâhid-intifâʿ gîtî-penâh-ı maʿdelet-nihâd ber-celîs-i irtifâʿ-ı cevân-baht-ı saltanat-medâd vâlâ-menzilet fîrûz-ı taht-ı nasfet şuʿâ-i sâmî-mertebet şuʿbe-i ʿâliye-i dûme-i Safeviyye semere-i zâkiye-i şecere-i Mustafaviyye nûr-ı mihr-i felek-kadr ve şeref-i dürr-i pâk sedef-i bahr-ı Necef gurre-i şâdme-i cebhe-i bahtiyârî dürre-i fâhire-i efser-i şehrîyârî zîbende-i taht-ı pâdişâhî mahfûf-ı ʿinâyet-i ilâhî hümâyûn-zât-ı huceste-sıfât hurşîd-i evreng-i Cemşîd-âheng mâdde-i emn ü emân mâye-i intizâm-ı cihân "*ʿavnen li'd-devleti ve's-saltanati ve'n-nasfeti ve'l-maʿdeleti ve'ş-şevketi ve'l-übbeheti ve'ş-şân Şâh Hüseyin bin Şâh Süleyman essese'llâhu teʿâlâ bünyâne saltanatihî ve şeyyede deʿâyimi mülkihî ve maʿdeletihî makrûnetün bi'd-devâmi ve'l-hulûd mahfûzetün bi's-suʿûdi ilâ-yevmi'l-mevʿûd*"[70] be-ârâ-[yı] murassaʿ ez-güher-i ahterân-saʿd-ı çetr-i sipihr-i rifʿat-i hurşîd-sây-ı şâh hazretlerinin makām-ı ʿâlî ve mahfil-i menbaʿ-ı müteʿâlîlerine ki mecmaʿü'l-bahreyn-i mecd ü haşmet ve matlaʿü's-saʿdeyn-i dîn [ü] devletdir. Mahz-ı muhâleset velâ cevf-i mülûkâneden müncelib ve

63 "Senin (mutluluğun) için göğsünü açıp genişletmedik mi". *Kur'ân*, İnşirâh, 94/1.

64 "Senin şanını yükseltmedik mi?". *Kur'ân*, İnşirâh, 94/4.

65 "Rabbin seni terk etmedi". *Kur'ân*, Duhâ, 93/3.

66 "Allah seni koruyacaktır". *Kur'ân*, Mâide, 5/67.

67 "Mümin, mümin kardeşi için birbirine destek veren bir binanın tuğlaları gibidir". (Hadîs-i şerîf).

68 "Ey iman edenler! Siz de ona salavat getirin, ona tam bir bağlılıkla selam verin (kendisine bağlılığınızı bildirin). *Kur'ân*, Ahzâb, 33/56.

69 "İnkarcılara karşı çok sert, kendi aralarında oldukça merhametlidirler". *Kur'ân*, Fetih, 48/29.

70 Devlet ve saltanatın yardımcısı, düzeni ve adaletini ve gösteriş ve şanını sağlayan Süleyman Şah oğlu Hüseyin Şah, Allah onun saltanatını ve mülkünü ve adaletle hüküm sürmesini ve kıyamete kadar devamlı ve ebedî kılarak kötülüklerden korusun.

fart-ı müsâdefet ve yegânegî-i pâdişâhâneden münşaʿib aʿrâk-ı tayyibe ve ahlâk-ı hamîdeleri gibi eşref ve eltaf-ı leâlî-i mütelâlî daʿvât-ı şevk-âmîz-i müsâlemet-nümâ ve fevâid-i nevâdir-i tahiyyât-ı safâ-engîz-i muhâdenet-ihtivâ ki "*ve ceʿale beyneküm meveddeten ve rahmeten*"[71] ʿummân-ı bî-girân-ı meveddet-feyezânında "*ve elkaytu ʿaleyke mehabbeten minnî*"[72] gays-ı medâr-ı feyz-bârından rîzân-ı katarât-ı hullet-feşân **[100b]** eyle, "*Velâkinne'llâhe ellefe beynehum*"[73] sadefçe-i bâhirü'l-behcesinde perveriş-yâfte-i müellefet-i cihândır. *Selâmün ke-ravżi'l-muzni ʿâdelehu's-sibâ selâmün kehâddu'l-vüddi ve hemşetü'n-nedâ selâmü[n] minnî yüktebü ʿale't-turasi ʿutiret kitâbetuhu'l-aklâmi ve't-turasi ve'l-yedâ*[74] kavâfil ü dâd-ı nevâ fec-feşân-ı ʿanber-bâr ve revâhil-i ittihâd-ı levâʿic-i beyân-ı ʿabher-nisâr ile ithâf-ı vâhidi kılındıkdan sonra mir'ât-ı zamîr-i münîr-i zekâ-zikâ vü secencel-i hâtır-ı âtır-ı mihr-incilâlarına ki mehbıtu'l-envâr-ârâ-yı mülk-ârâ-yı cihân-penâhî ve mahzenü'l-esrâr-ı habâyâ-yı hikmet-pîrâ-yı ilâhîdir.

Nakş-ı dil-keş-i sûret-i müddeʿâ bu vechile irâ'et olunur ki neyyir-i vedâd-ı kademi "*seyeceʿal lehumu'r-Rahmanu vüddâ*"[75] matlaʿından tâliʿ ü tâbân ve âfitâb-ı muvâhât ve mevâsîk-ı samîmî "*fe-esbehtum biniʿmetihî ihvânen*[76] maşrıkından şârık u dırahşân olup ber-muktezâ-yı mâdde-i dübbet ve hüsn-i vefâ ve mübtegā-yı cevâhir-i erîhiyyet ve sıdk u safâ temhîd-i kavâʿid-i musâfât ve te'kîd-i muʿâkıd-ı muvâlât içün fesâhat-ı zebân ve ʿadûbet-beyân ile hacle-sâz-ı revân ibn ʿAmîd ü Hassan olan resûl-ı rehiyyü'l-bâl ve sefîr-i memdûhu'l-hısâlleri emâret-me'âb-ı hâniyyet-nisâb Rüstem Hân aʿlellâhu şânehû mâ-teʿâkube'l-melevân vesâtetiyle münbaʿis olan hırz-bâzû-yı müsâlemet temîme-i gerden-i müsâdakat per-niyân-ı mülemmaʿ târ-ı nesîc-gâh-ı yek ciheti perend-i gülbend-i ʿâlem-pesend-i kârgâh-ı dostî çemen-zîb-i riyâz-ı dil-sitânî bahâr-ârâ-yı bâğ-ı mihribânî yaʿnî nâme-i nâmî-i ʿanberîn-nikāb-ı latîfü'l-işâre ve risâle-i girâmî-i rengîn-elkāb-ı selîsü'l-ʿibârelerine fevâid-i dürer-i ʿibârât-ı dil-nişîni gerden-bend-i ʿavânî-i üserâ vü kalâid-i ʿizz ü istiʿârât-ı rengîni ve şâfi's-sadr-ı ʿarâis-efkâr-ı leyletü'l-kadr ve sevâdı lemeʿât-ı muvâneset ile nûr-efşân ve sabîhatü'l-ʿıyd beyâzı matlaʿ-ı üns ü ülfetden hande-zenân-ı hatteş çû şeb-i kadr-i serâser-i maʿnâ-yı maʿnîş çû rûz-ı ʿıyd yekser rûşen-i mesâkıt-ı edvâ yerâʿa-i hüsn-i delâleti münevver-i dîde-i vefâ ve ihlâs-ı mahâbıt-ı envâr-ı berâʿa-i lutf-ı ʿibâreti rûşen-sâz-ı çeşm-i dilâ ve ihtisâs-ı hacle-gâh-ı sütûr-ı pür-nûrunda cilve-rîz-i tebahhur u ihtirâz olan ʿarâis-i benefşe-mûyân-ı fünûn-ı belâgat ve ebkâr-ʿanberîn-i gîsuvân-ı esâlîb-i fesâhat-ârâm rebâ-yı irbâ-yı muglak ve garâm-efzâ-yı mesâfiʿi bulegā-yı muhakkıkdır. Be-sâʿatî ki saʿâdet-azûb-ı redâhter bi-tâliʿi ki kuvve-i ezû kuned takdîm-i bihterîn eyyâm-ı fîrûz ve huceste-terîn-i hengâm-ı gîtî firûzda şerefyâb-ı vusûl ve resîde-i tâkçe-i bâlâ-hâne-i mes'ûl **[101a]** olup ol gonca-i piçîde-i riyâz u dâd-ı nesîm-i tekrîm ile küşâde kılındıkda nükhet-i nikât-ı ʿanber-rîz-i muʿattar-sâz-ı meşâm-ı hilkat ve şezâ-yı müşg-sâ-yı hulûs-engîzi fersâ-yı dimâğ-ı meveddet olmuşdur.

71 "Aranıza, sevgi ve acıma duygusu yerleştirmiştir". *Kur'ân*, Rûm, 30/21.

72 "Üzerine benden bir sevgi koydum". *Kur'ân*, Tâhâ, 20/39.

73 "Ancak onların aralarını Allah birleştirdi". *Kur'ân*, Enfal, 8/63.

74 Hevânın ayırdığı yağmur yüklü bulut bahçesi gibi selam, muhabbet yanağı ve çiğ damlasının akışı gibi selam, kağıt üzerine yazılıp da yazılışı kalemi, kağıdı ve eli burcu burcu kokutan selam.

75 "Rahman olan Allah onları gönüllere sevdirecektir". *Kur'ân*, Meryem, 19/96.

76 "Onun nimetiyle kardeşler haline geldiniz". *Kur'ân*, Âl-i İmrân, 3/103.

Lâsiyyemâ muzâfât-ı memâlik-i fesîhamızdan olan Basra reʿâyâsından Mâniʿ didikleri nâsipâs-ı şekāvet-istînâs etbâʿ-ı hatavât-ı şeytân ve inhimâk-ı temvîhât-ı nefs-i pür-ʿudvân ile "*el-Mer'u meczî bimâ ʿamele in hayran fe-hayra ve in şerren fe-şerre*"[77] medlûlünden teʿâbî ve teʿâmî idüp delâlet-i tâliʿ-i vârûna ve vesâtet-i nuhûset-ahter-i haybet-makrûn ʿâdî be-vâdî-i bagy u ʿinâd ve dûr-üftâde-i şâhrâh-ı rüşd ü sedâd olup kātıbe-i sanâdîd-i küffâr ve şirzime-i aʿdâ-i millet-i muhtâr bâ-şiddet-i muʿâdât-ı dînî ve hiddet-i mevâdd-ı muhâlefet-i dünyevî kesret-i ʿadû ve vefret-i ʿiddet ve meded ile sâk-ı vâhid üzre kıyâm ve sevâʿid-i mütesâʿide ile mükâvehe ve iktihâm üzre olmağın bu hâlis-i taviyyetleri sedd-i ebvâb-ı mazarrat ve şedd-i erkân-ı nâmûs-ı şerîʿat ile meşgūl ve evkāt-ı bâhiretü'l-berekâtımız taraf taraf tertîb-i ʿatâd ü ʿadde ve techîz-i ciyâd-ı müştedde ve bi'l-cümle ʿazâyim-i mühimmât-ı dîn ve celâil-i mulimmât-ı müʿminîne masrûf olmağla ber-kāʿide-i "*El-ehemmü fe'l-ehemm*"[78] "*el-akdem fe'l-akdem*"[79] kendünün hasm-ı mevâdd-ı fesâddan pes-mânde-i eşgāl-i cihâd olmasını mülâhaza idüp gurûr-ı şekāvet ve gaflet-i ʿukūbet ve hevâsına tâbiʿ ashâb-ı nüfûs-ı habîse ve erbâb-ı tıbâʿ-ı hasîse eşrâr-ı ʿurbân-ı mekîdet-âsâr "*ve hüm eşeddü ezen mine'l-küffâri*"[80] ile ülke-i mezbûreye tevessüb ü tagallüb ve gûyâniye cânib-i saʿâdet câlib ü lâ-cûyîden? bir vâlî varınca ber-vech-i emânet hıfz u hırâset itmek üzre ihtirâʿ-ı müzahrefât-ı ekāvîl ü ibtidâʿ ekâzîb ü ebâtîl ve ber-mısdâk-ı "*El-eʿrâbu eşeddu küfran ve nifâkan*"[81] sûret-i itâʿatde izhâr-ı mutâvaʿat ve işʿâr-ı mütâbaʿat idüp bi'l-iktizâ imhâl-ı tenkîl *ve istibkā'* nevâbir-i ceriyyet ve sebʿiyyetini iştiʿâl itmeğin belde-i mezkûreye mülâsakat ve musâkabat üzre olan devâhil-i memâlik-i mahrûsetü'l-mesâliklerinden Huveyza hudûdunda dahi îkāʿ-ı miten ve isâde-i isâr-ı mihen kasdıyla tebâğî ve tenâyüz ve tebâyün ve temâyüz itmekle be-yârî-i te'yîd-i niʿme'n-nasîr ifsâd ve aʿvânıyla hârib-i kıfâr-ı hüsrân ve hâib-i feyâfe-yi hizy ü hizlân olduğu iʿlâm ü inbâ ve ber-fehvâ-yı "*muhabbetü'l-ebâ karâbetu'l-ebnâ*"[82] abâ-i kirâm ve eslâf-ı meveddet-irtisâmdan mütevâris beynimizde bünyân-ı erkân-ı sipihr-i devvâr gibi muhkem ü üstüvâr ve envâr-ı hurşîd-i tâbdâr gibi bedîʿatü'l-âsâr olan muzâfât-ı **[101b]** kadîme-i rûz-efzûn ve muvâlât-ı müstedîme-i meziyyet-nümûn mürâʿâtıyla ol nevâhî-yi deren-i mekr ü fesâdlarından tenkıye vü temniye ve vesah-ı bagy u ʿinâdlarından tasfiye vü tahliye idüp ber-şîve-i debdebe-i hasene-i hemcivârı hademe-i sedene-i muhlis-i meveddet-şiʿârîye teslîm olunması bâbında emâret-meâb eyâlet-nisâb Huveyza Hânı es-Seyyid Ferecullah dâme ʿulüvvuhuya tenbîh ü sipâriş olunduğu ifhâm buyurulmuş.

Zamîr-i münîr-i kudsî-intibâh ve hâtır-ı ʿâtır-ı ilhâm-penâh-ı şâhîlerine hafî değildir ki bu cânibde olan cünûd-ı hamiyyet-penâh iʿlâ-yi kelimetullâh içün mücâhede-i müşrikîn ve mukāraʿa-i ahzâb-ı şeytânîn ile meşgūl iken ol tarafda defʿ-i râyât-ı şikāk ve nasb-ı aʿlâm-ı nifâk idüp şakk-ı ʿasâ-yı müslimîn ve tefrîk-i kulûb-ı mü'minîn iden müteverritîn-i mühlike-i cehâlet ve mütehabbitîn-i mümevvihât-i dalâletin tard u hatminde olan himmet-i pâdişâhâneleri ki ʿizzü'l-meâsir ve zehrü'l-menâkıb ve'l-mefâhirdir. Mücerred nasr-ı dîn ve ʿavn-ı şerʿ-i mübîn

77 Kişi yaptığı işin karşılığını görür, hayır ise hayır şer ise şer.

78 En çok önemin, en önemliye verilmesi gerekir.

79 Kıdemli olanın öne alınması.

80 Onlar kâfirlerden daha kötüler.

81 Bedevi Araplar küfür ve nifakta daha katıdırlar. *Kur'ân*, Tevbe, 9/97.

82 Ebeveynlerin sevgisi ile oğullar yaklaşacaktır.

olmağla "*len yebreha hâze'llezîne*[83] *kāimen tukātilu*[84] *ʿaleyhi ʿisâbetün mine'l-müslimîn hattâ tekūme's-sâ'ate*"[85] mefhûmu bedîdâr ve ittibâʿ-ı fermân-ı vâcibü'l-intimâd "*câhidü'l-küffâre ve'l-münâfikīne vegluz ʿaleyhim*"[86] tarafeynden zâhir ü âşikâr olup ve dakāyık-ı ittihâd-ı hakāyık iʿtizâda karîn ve bu ülfet ü mürâfedet sebeb-i teşettüt-i şeml-i muʿânidîn olmağla vesîle-i ibtihâc-ı havâtır-ı muvahhidîn ve zerîʿa-i inbisât-ı kulûb-ı İslâmiyyîn olduğundan gayrı "*Men halefe gāziyân fî-ehlihî fekad gazâ*"[87] mağzâsınca[88] iktisâb-ı ecr-i cezîl ve istishâb-ı zikr-i cemîl buyurulmuşdur.

"*Ez-sadâ-yı suhan-ı mihr nedîdem hûşter / yâdkârî derîn-künbed-i devvâr be-mând*"[89] ve berfehvâ-yı "*İnne'l-insâne leyetgā. En reâhustagnâ*"[90], ber-muktezâ-yı rüvât-tînet ve fesâsetcibilliyet-i sübül [u] hukūk-ı niʿmet ve heng-i estâr-ı haşmet idüp tâlib-i erzâl-ı Ekrâd ve taharrüb-i cühhâl-ı evgād ile birkaç seneden berü imtilâk-i sugūr-ı tarafeyn ve ihtikâk-ı hudûd-ı cânibeyn ile ol havâlî-i medd-i bâğ-ı şen-i[91] gārât-ı bast idi. Munâvât u muʿâdât idüp bağy[92] ü tuğyân üzre olan Bebe Süleymân merdûd-ı devleteyn ve mağdûb-ı hażreteyn olmağla tündbâd-ı endişe-i istiklâl ile ol hudûda iştigāl eyledüğü nevâir-i mekr ü ihtiyâl-i katarât-ı menîʿ-i tîğ-ı istîsâl ile itfâ vü ihmâd olunması aʿzam-ı mesâlih-i dîn ü devletden olup ve "*yuhlike'l-harse ve'n-nesle va'llâhu lâ-yuhibbu'l-fesâd*"[93] bu takrîb ile zîr-i destân ve reʿâyâdan niçe nüfûs-ı[94] bî-günâhân ve hûn u emvâl-ı vazʿ-ı müslimânân ʿarsa-i telef olup ve şemâtet-i **[102a]** aʿdâ-i dîne bâʿis olmasun içün "*udʿu ilâ sebîli Rabbike bi'l-hikmeti ve'l-mevʿizeti'l-haseneti*"[95] tıbkınca bu vakte dek tarîka-i enîka-i nush u bend ile bu emrin indifâʿ u irtidâʿına ve bu nifâk [u] şikākın salâh-ı rifâka istihâle ve istircâʿına ʿazîmet ve kable'l-inzicâr terhîb ü inzâr takdîm olunmuş idi. Ve lâkin "*çû gûş-i hûş ne-bâşed çi sûd hüsn-i makāl*"[96] mekāl tahrîk-i mevâdd-ı fesâd ve tehyîc-i nevâir-i bağy ü ʿinâddan dâmen-keş-i ferâğ olmayup gitdikçe ve cenât

83 Bazı yerlerde "*ed-dînü*" şeklinde geçmektedir.

84 Aslında "*yukātilu*" şeklinde.

85 "Bu din daima ayakta duracak, kıyamet kopuncaya kadar müminlerden bir grup onun yolunda cihat edip savaşmaktan asla vaz geçmeyecektir". (Hadîs-i şerîf).

86 "Kâfirlerle ve münafıklarla savaş. Onlara karşı katı ol". *Kur'ân*, Tevbe, 9/73.

87 Bu hadisin tamamı "*men cehheze gāziyen fî-sebîlillâhi fekad gazâ, men halefe gāziyân fî-ehlihî bi-hayrin fekad gazâ*" şeklindedir. Metinde "*bi-hayrî*" kelimesi yer almamaktadır. "Kim Allah yolunda cihâd etmek isteyen için bir gaziyi silahlandırırsa gaza sevabını alır. Kim de savaştan gazi olarak ailesinin yanına sağ salim dönerse o da cihâd sevabı almış olur".

88 Metinde "mağrâsınca" şeklinde yazılmış.

89 Bu şiir Hafız divanı 178 numaralı gazelden alınmış sekizinci beyittir. Beyitin aslı şudur: "*Ez-sadâ-yı suhan-ı ʿaşk nedîdem hûşter / yâdkârî ki derîn-künbed-i devvâr be-mând*" Manası şu şekildedir: Sözün hoş güneşinden daha iyi bir şey duymadım, bu dönen kubbede ondan daha iyi bir hatıra.

90 Beşinci ayetin başındaki kellâ unutulmuş. Tam olarak "*Kellâ inne'l-insâne leyetgā*" şeklinde olmalıdır. "Hayır gerçek şu ki insan kendini yeterli gördüğünde çizgiyi aşar". *Kur'ân*, Âlak, 96/6-7.

91 Bu kelimenin aslı "şe'n" olup metinde "şen" şeklinde yazılmıştır.

92 Metinde yaʿnî şeklinde yazılmış.

93 "Ürünü ve nesli yok etmeğe çalışır, Allah ise bozgunculuğu sevmez". *Kur'ân*, Bakara, 2/205.

94 Metinde "nukūş" şeklinde yazılmıştır.

95 "Rabbinin yoluna hikmetle ve iyiliği öğütleyerek çağır". *Kur'ân*, Nahl, 16/125.

96 Kulağın gibi işitirsin ama aklın olmazsa güzel sözün bir faydası yok.

hâlinde delâil-i bî-devleti ve safahât-ı âmâlinde mahâil-i bed-bahtı zâhir ü bedîdâr olmağın ol menfûr-ı medhûrun bi-ʿavnihî teʿâlâ tedârük-i emri muhâfazât-ı sugūr ve gümâştegân-ı serhadd-i mansûremize tenbîh ü sipâriş olunmuşdur. "*Men zereʿa'l-mihen hasadu'l-ihen*"[97] lâ-cerem küştezâr-ı nahvet ve muhâsenet kıldığı tohm-ı muhâlefet ve musâveletden hâsıl olan garâmet bağy ü ʿidâdın[98] ve şe'âmet-i ʿanûd u tuğyân ile rişte-i ʿurûk-ı mefsedeti berîde-i re's-i nikâl ve nikâbet ü "*cilvetü'l-bâtıl sâʿatün*"[99] mazmûnu ʿayân ve "*zulmu'l-mer'i yasraʿuhu*"[100] mefhûmu nümâyân olup "*Çü yek rişte şüd ʿakd-i şâhenşâhî şüd ez-fitne bâzâr-ı ʿâlem tehî*"[101] te'ekkud-ı rişte-i muʿâk-ı muvâlât teahhuz-ı samt-ı te'ellüf ve musâfât ile hudûd ve tuhfem ve sugūr-ı merz-i bûmdan nevâib-i fiten mündefiʿ ve mesâib-i selvâ ve ahn-i mürtediʿ-i ahvâl-i ʿibâd intizâm u rahne-i umûr-ı bikāʿ ve bilâd karînü'n-niyâm olması çeşm-i dâşt-ı sâdıku'l-vidâdlarıdır ki müşârün-ileyh kāsıd-ı huceste-makāsıdları icrâ-yı resm-i risâlet-i Dârâ-yı levâzım-ı sefâretde bedân-gûne gerdiş-i edâ-yı fasîh ki ahsent ahsent gufteş mesîh-i lutf-ı ʿibâdet ve hüsn-i fesâhet u belâgat ve talâkat-lisân u zelâkat-zebân ile itmâm-ı hizmet ve zamâyim-i bedâyiʿ ve revâyiʿ-i ülfet ve şenâyif-i şerâyif-i hılʿat ile ʿarz eylediği hediyye-i behiyyeleri tekme-i iklîl-i kabûl ve makāle-i rağbet ü iʿtibâr ile meşmûl olup ʿâdet-i hasene-i seniyye-i şâhân-serîre kerîme-i marżıyye-i tâcdârân üzre mahfûz-ı fünûn-ı ʿâtıfet-melhûz nazar-ı nevâziş ü ʿinâyet olup iktisâtı akbiye-i fâhire-i izn ü muʿâvedet ve ictibâb-ı ecbiye-i zâhire ruhsat-ı mürâcaʿat ile şân-ı kiyâset-nişânı terfîʿ u menâl-i mufâharet-tuvânı tevsîʿ olunmağın teşdîd-i sevâʿid-i vidâd teşyîd-i maʿâkıd-ı ittihâd içün muʿtemedün-ʿaleyh ve mevsûkun-bih olan huddâm-ı Devlet-i ʿAliyyemizden emîrü'l-ümerâi'l-kirâm kebîrü'l-küberâi'l-fihâm zevi'l-kadri ve'l-ihtirâm el-Hâc Mehmed Paşa dâmet meʿâlihî ber-sebîl-i sefâret **[102b]** firistâde-i savb-ı bâ-savâb vâlâ-menkıbetleri kılınup temşîyet-i mesâlih-i dîn ve nazm-ı umûr-ı müslimîn kalʿ u kamʿ-ı muhâlifân ve revʿ-i ıżdâr-ı muʿânidâna müteferriʿ lisânen sipâriş olunan ahvâli ber-dâşte-i pişgâh-ı ikbâl idüp itmâm-ı metâlib-i devleteyn ve incâh-ı meâdib-i tarâfeyn ile edâ-yı hizmet-i sefâret ve îfâ-yı levâzım-ı risâlet eyledikden sonra savb-ı dergâh-ı hilâfet-destgâhımıza muʿâvedet ü mürâcaʿata fâiz-i hüsn-i icâzet buyrulmak me'mûldür. *Dâim ez-berk-ı gevher-i tâcet ber-ser-i mihr ü mâh efser-bâd. Der-cihân tâ-buved kürûr-ı şühûr nevbet-i kûs-i tü mükerred-bâd*[102].

97 Mihnet eken düşmanlık biçer.

98 Metinde sehven "ʿidâdın" şeklinde yazılan bu kelime "ʿadâvet" olmalı.

99 "Batılın anlaşılması kısa sürer".

100 İnsanın zulmü onu mahf eder.

101 Şehinşahlığın akdi bir bağ olunca dünya pazarı fitneden arındı/boşaldı. (Nizâmî-i Gencevî'nin *İskendernâmesi'*nden bir beyit).

102 Daima tacındaki mücevherin parlaklığı güneş ve ayın başının üzerine tac olsun. Dünyada aylar devrettikçe senin (zafer) davulun çalmaya devam etsin.

Ek II: Mektubun Tıpkıbasımı[103]

رامی پاشا مرحوم تسویدیله شاه عجمه
نامه در

الحمد لله الذی باسمه تستفتح الامور وبیمنه تطوی المسافات الملک الذی
لا شریک فی ملکه ولا منازع فی ملکه القدیر الذی اذا قضی امرا فانما یقول له
کن فیکون سبحان الذی بیده ملکوت کل شیء والیه ترجعون حقایق
حمد وثنایش وده قایق شکر وستایش اولمبدع قدیم الذات ومنعم
کریم الصفات تمت نعماوه وعمت الاوه ورکاه ودیموت دستکاه هدینه
سزاوار وکه حکم کاملیه ازلیه وقدرت شامله لم یزلیه سیله بوهفت
ایوان منیعة الذری ورفیعة المرتقی وبوهفت توده راسیه الاوتاد
وراسخة الاطواری سربرافراخته اوج ابداع وساخته عرصه کاه
انشا واختراع ایدوب صور معشر بشری جلا کاوی لطف عمیم وروشنکری
فیض کریم ایله مرآت صفوت وسیم لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم
جلوه وین تکریم وبرخوای کریم وکذلک جعلناکم امة وسطا لتکونوا
شهداء علی الناس افضل امم اولان عترت محمودهٔ محمدیه وعصبهٔ مجموده
احمدیه نلک خصوص قلوب باهر استعداد تلرینه والذین امنوا اشد حبا
لله مصداقنجه طرح اساس استیناس وموافقت وشد ارکان حب
ووداد ومصادقت ایدوب باخصوص اساطین دین وسلاطین عدل
آیینک کنکرهٔ بازوی وفاقلرینه مفارق اتهٔ مفارق اصحاب شرک ونفاق
ایلدی سبحان من دام سلطانه ملکه قدیم وعز تعمیم له الملک
والحکم فیما یشاء بلطف کریم وفضل عمیم ومصابیح صلوات سامیه
الانوار وقنادیل سلام بیقیاس وتحیات وافر اولمقصود خلقت
اباء علوی ونتیجهٔ الفت وذلغت امهات سفلی برکن بین کونین وهمتای
ثقلین مجمع خصائل علیه منبع فضائل سنیه وسیع الصدر الم
نشرح لک صدرک ورفیع القدر ورفعنا لک ذکرک صاحب مکانت
ماوة علی ربک محفوظ سرابرده والله یعصمک مقرب حضرت
الهیت محرم نهانخانهٔ اسرار ربوبیت سید انبیا وصدور رسل
مقصد هفت وهشت وپنج وچهار صلی الله تعالی علیه ما تعاقب اللیل
والنهار حضرتلرینک آویزهٔ مضجع مشکین واویختهٔ مهبط عنبر آگینلری

فرد

103 *Muʿâhedât ve Münşeât ve Mukarrerât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, nr. 3375, vr. 99b-102b.

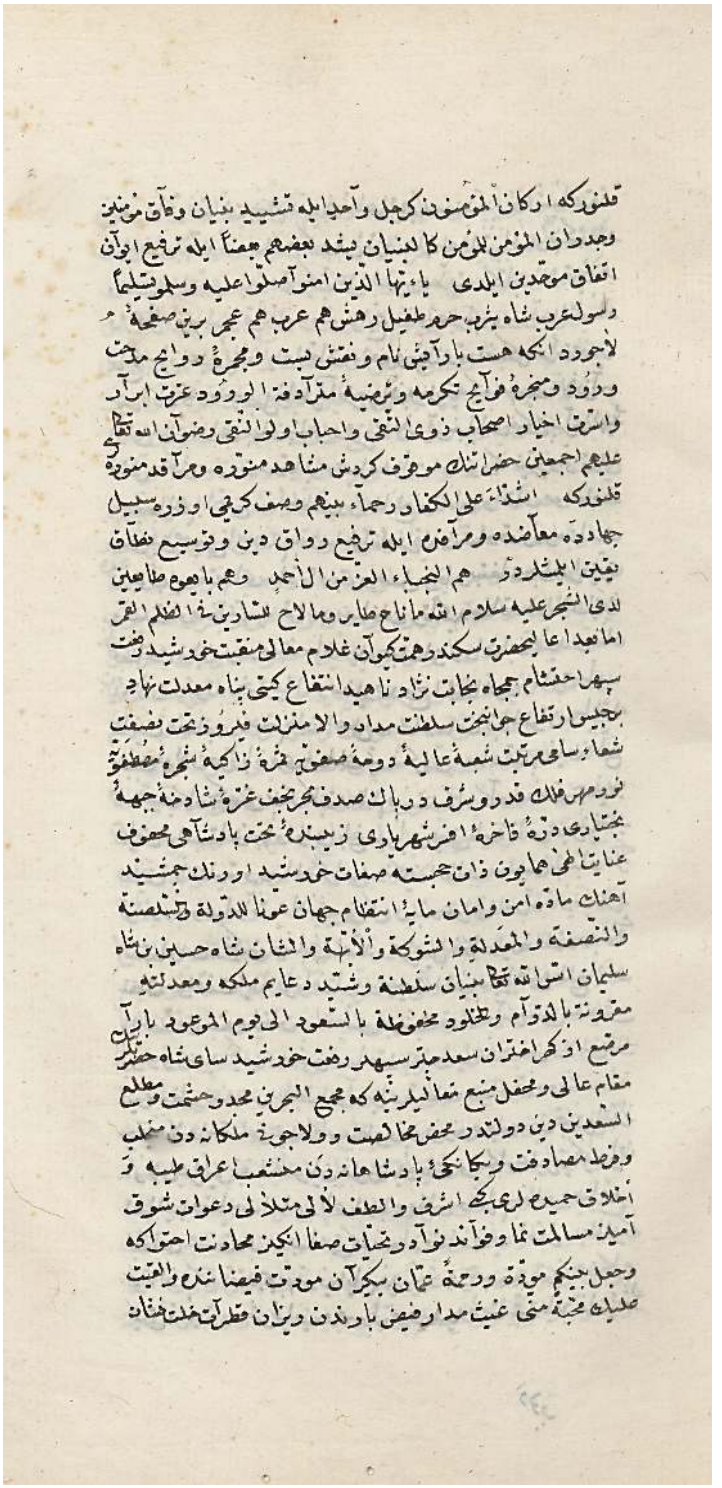

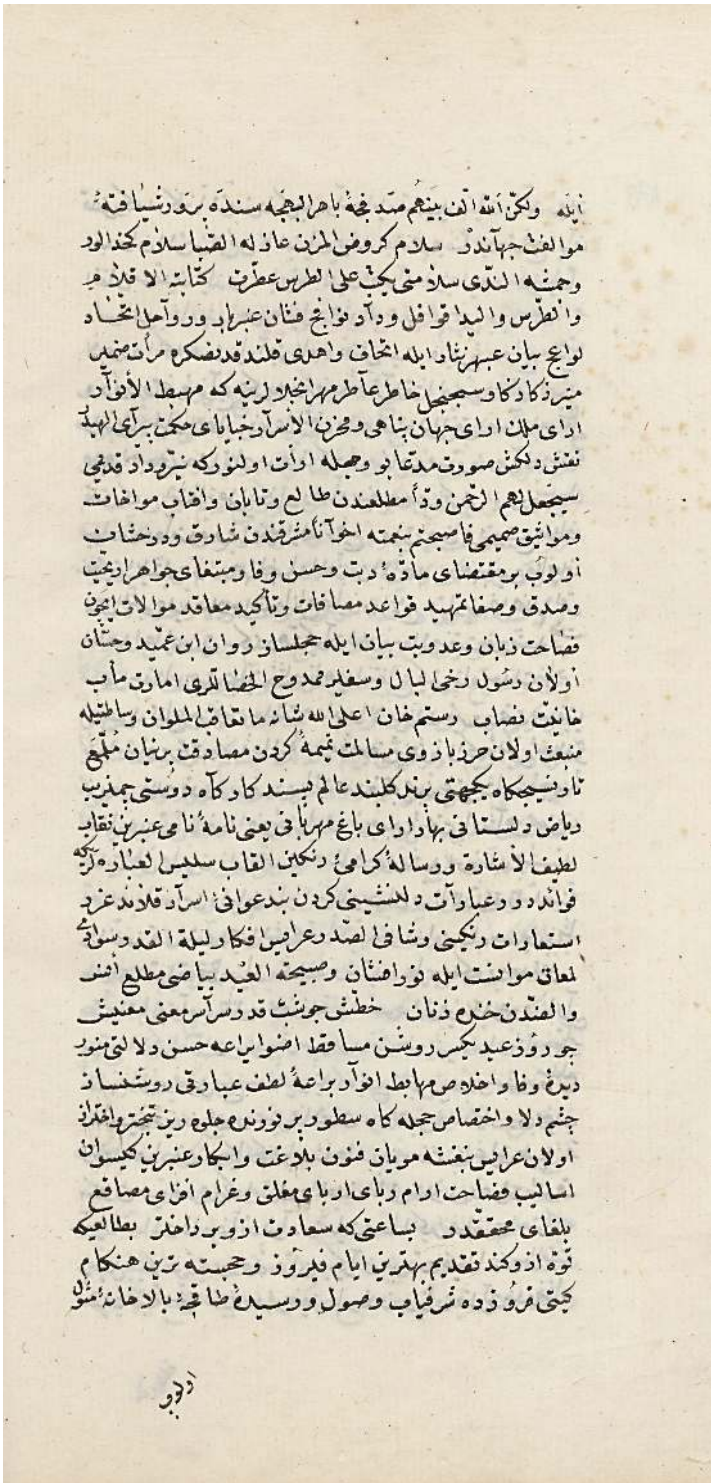

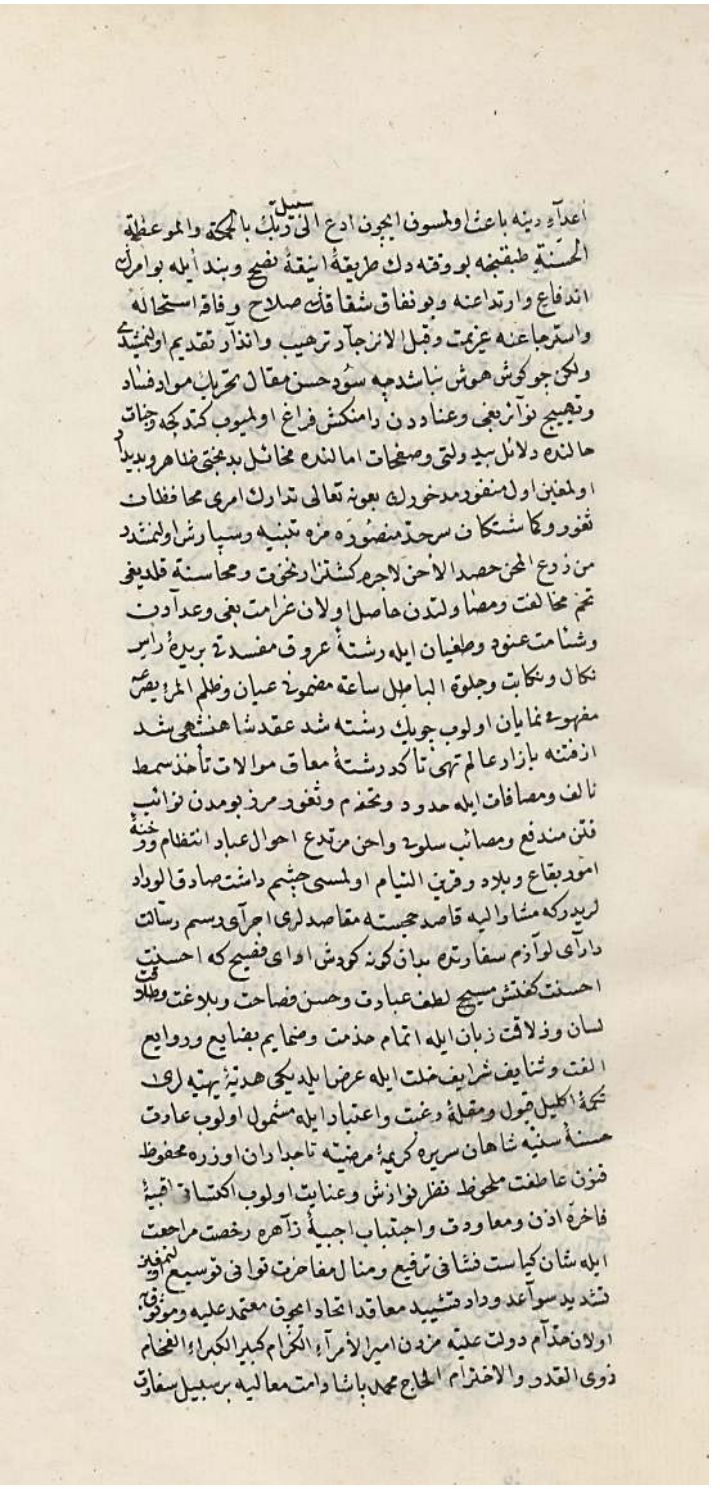

اعدآء دینه باعث ولمسوف ایجون ادع الی سبیل ربك بالحكمة والموعظة
الحسنة طبقنجه بو وقته دك طریقهٔ انیقهٔ نصیح وبند ایله بو امرك
اندفاع وارتداعنه وبو نفاق شقاقك صلاح ووفاق استحاله
واستر جاعنه عزیمت وقبل الانزجار ترهیب وانذار تقدیم اولنمشدی
ولكن جوكوش هوش نباشد چه سود حسن مقال تحریك مواد فساد
وتهییج نوآرزبغی وعناددن رامنكش فراغ اولمیوب كتدكجه جنات
حالنده دلائل بید ولتی وصفحات اما لنده مخائل بدبختی ظاهر وبدید
اولمغین اول مفقود مدخور لك بعونه تعالی تدارك امری محافظات
نفوذ وكاشتكان سرحدّ منضوده مزه تنبیه وسیاوش اولمقدد
من زرع المحن حصد الاحن لاجرم كشتزار بخوت ومحاسنه قلدیغی
تخم مخالفت ومعصا ولندن حاصل اولان غرامت بغی وعدآوت
وشامت عصوه وطغیان ایله رشتهٔ عروق مفسدة بریدهٔ راس
نكال ونكابت وجلوه البا مبل ساعه مضمونهٔ عیان وظلم المرء یضرّ
مفهومهٔ نمایان اولوب چونك رشته شد عقد شاهنشهی شد
ازفتنه بازار عالم تهی تا كه رشتهٔ معاق موالات تأخذ سمط
تالف ومصافات ایله حدود ومحترم وثغور مرز بومدن نوائب
فتن مندفع ومصائب سلوة واحن مرتدع احوال عباد انتظام ودخنهٔ
امود بقاع وبلاد وقرین السّلام اولمسی چشم دانش صادق الوداد
لریدركه مشار الیه قاصد حجسته مقاصد لری اجرآ ودسم رسالت
دارای لوآزم سفارتده بیان كونه كوشش اولای فصیح كه احسنت
احسنت كفتش مسیح لطف عبارت وحسن فصاحت وبلاغت وطلاقت
لسان وذلاقت زبان ایله اتمام حذمت وضمایم بضایع ودوایع
الفت وشنایف شرایف خلت ایله عرضنا ایله یكی هدیهٔ بهیه لری
تحفهٔ اكلیل قبول ومقبلهٔ وغنت واعتباد ایله مشمول اولوب عادت
حسنهٔ سنیه شاهان سریره كریمهٔ مرضیه تاجداران اوزره محفوظ
فنون عاطفت ملحوظ نظر نوازش وعنایت اولوب اكتساب تقیهٔ
فاخرهٔ اذن ومعاودت واجتناب اجیبهٔ زاهره رخصت مراجعت
ایله شان كیاست فشانی ترفیع ومنال مفاخرت قوانی توسیع ایتمغین
تشدید سوآعدوداد تشیید معاقد اتحاد ایجون معتمد علیه وموثوق
اولان خدآم دولت علیه مزدن امیر الامرآء الكرام كبیر الكبرا والفخام
ذوی القدر والاحترام الحاج محمد باشا دامت معالیه برسبیل سفارت

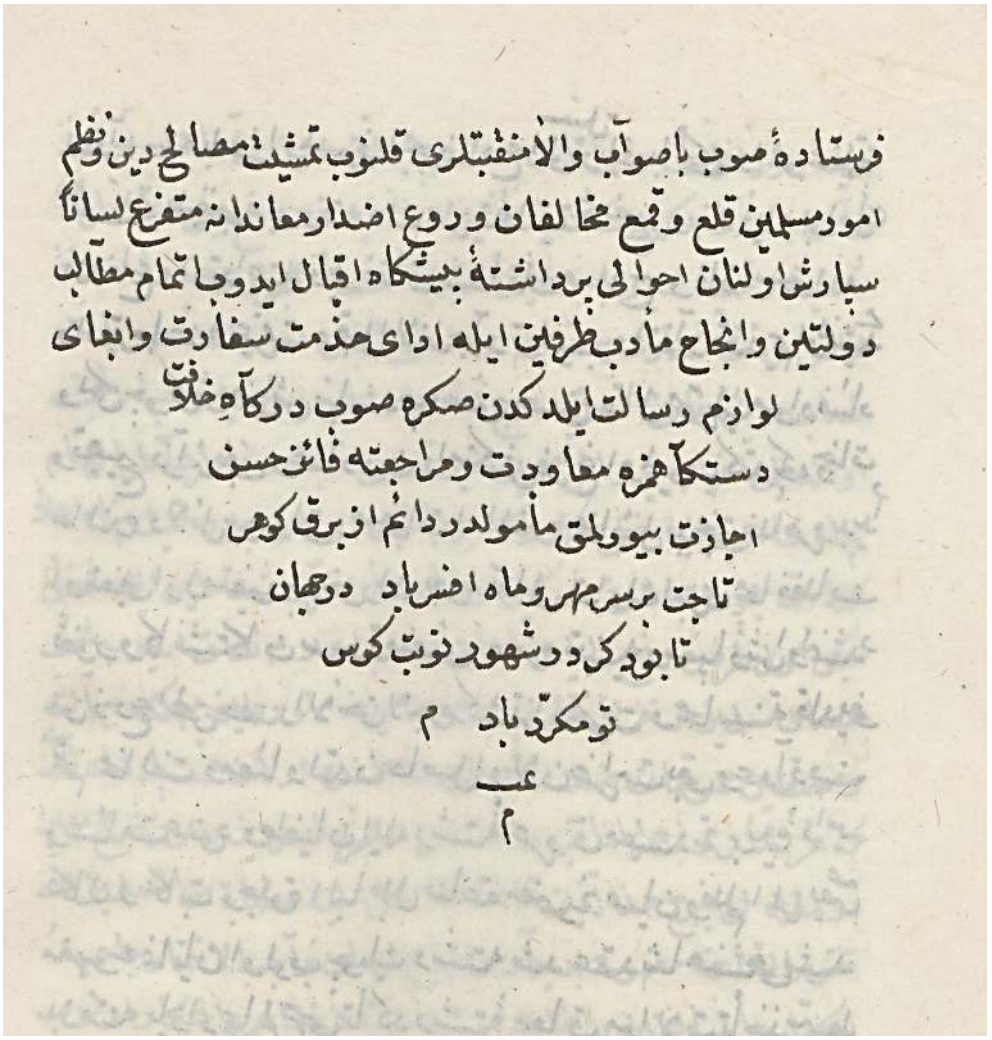

فرستادهٔ صوب باصواب والامنقبتلری قلوب تمشیت مصالح دین ونظم
امور مسلمین قلع وقمع مخالفان ودروع اضداد معاندانه متفرع لساناً
سپارش اولنان احوالی برداشتهٔ بیشگاه اقبال ایدوب تمام مطالب
دولتین وانجاح مآرب طرفین ایله ادای خدمت سفارت وابفای
لوازم رسالت ایلدکدن صکره صوب درگاه خلافت
دستگاه همزه معاودت ومراجعته فائز حسن
اجازت بیوولق مأمولدر دائم از برق کوهر
تاجت برسر مهر وماه افسر باد درجهان
تا بود کر ددشهود نوبت کوس
تو مکرر باد م
عب
م